

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Naujasis ludizmas bei jo filosofiniai pagrindai

Baigiamasis magistro studijų projektas

Paulius Advilonis

Projekto autorius

Prof. dr. Saulius Keturakis

Vadovas

Kaunas, 2024

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Naujasis ludizmas bei jo filosofiniai pagrindai

Baigiamasis magistro studijų projektas

Skaitmeninė kultūra (6211NX032)

Paulius Advilonis

Projekto autorius

Prof. dr. Saulius Keturakis

Vadovas

Doc. dr. Rolandas Bartkus

Recenzentas

Kaunas, 2024

Kauno technologijos universitetas

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

Paulius Advilonis

Naujasis ludizmas bei jo filosofiniai pagrindai

Akademinių sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad:

1. baigiamąjį projektą parengiau savarankiškai ir sąžiningai, nepažeisdama(s) kitų asmenų autoriaus ar kitų teisių, laikydamasi(s) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatų, Kauno technologijos universiteto (toliau – Universitetas) intelektinės nuosavybės valdymo ir perdavimo nuostatų bei Universiteto akademinės etikos kodekse nustatytų etikos reikalavimų;
2. baigiamajame projekte visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti teisėtai, nei viena šio projekto dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar elektroninių šaltinių, visos baigiamojo projekto tekste pateiktos citatos ir nuorodos yra nurodytos literatūros sąrašė;
3. įstatymų nenumatytų piniginių sumų už baigiamąjį projektą ar jo dalis niekam nesu mokėjęs (-usi);
4. suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo ar kitų asmenų teisių pažeidimo faktui, man bus taikomos akademinės nuobaudos pagal Universitete galiojančią tvarką ir būsiu pašalinta(s) iš Universiteto, o baigiamasis projektas gali būti pateiktas Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos pažeidimą.

Paulius Advilonis

Patvirtinta elektroniniu būdu

Advilonis, Paulius. Naujasis ludizmas bei jo filosofiniai pagrindai. Magistro studijų baigiamasis projektas / vadovas prof. dr. Saulius Keturakis; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypties grupė): H 000 Humanitariniai mokslai, 01H Filosofija.

Reikšminiai žodžiai: ludizmas, naujasis ludizmas, technologijos, filosofija.

Kaunas, 2024. 53 p.

Santrauka

Technologinė pažanga suteikia daug galimybių, sunkus fizinis darbas yra pakeičiamas robotų, informacija prieinama lengviau nei bet kada, o susisiektis tarp valstybių tampa tik valandų reikalu. Toks pastovus žmogaus gyvenimo supaprastinimas keičia ne tik žmogaus kasdienybę, bet ir jo mąstymą.

Technologijų pasenimo dažnis tampa itin greitas: praeitų metų procesoriai, nesugeba pasiekti tokio didelio našumo ir efektyvumo kaip naujieji jų analogai. Toks spartus procesorių ir kitų technologijų tobulėjimas ne tik didina informacijos kiekį ir greitį, bet ir ragina žmonių vartoti. Besaikis vartojimas priveda ne tik prie žalos aplinkai, bet kartu ir apsunkina žmogaus gyvenimą. Kaip atsakas į kapitalistinės sistemos kilimą ir spartų inovacijų plitimą, susikuria naujojo ludizmo judėjimas. Kuris kritikuoja esamas sistemas, ragina žmones kritiškai įvertinti technologijas, mąstyti globaliu frontu ir daryti pokyčius.

Šio darbo tikslas - išnagrinėti pagrindinius naujojo ludizmo principus bei filosofinius jo pagrindus.

Technologijos yra neatsiejama šiuolaikinio pasaulio dalis, tačiau retai susimąstoma apie ilgalaikius jų poveikius aplinkai, visuomenei ir individui. Šiame darbe siekiama išsiaiškinti naujojo ludizmo atsiradimo priežastis, jo keliamus principus, nustatyti ir aprašyti šio judėjimo filosofinius pagrindus. Taip pat bandoma išvelgti šio judėjimo pasireiškimą visuomeniniame gyvenime bei įvertinti jo veiklą šiandieniniame pasaulyje.

Naujasis ludizmas iškyla XX a. pabaigoje kaip mėginimas sumodernizuoti prieš šimtmetį atsiradusį luditų judėjimą. Agresyvus įrenginių laužymas sąžiningam darbo užmokesčiui pasiekti pakeičiamas į decentralizuotą judėjimą kritiškai žiūrinčiu į technologijas, jų plėtrą ir kapitalistinę sistemą. Neoludizmas pabrėžia technologijų daromą žalą aplinkai bei žmogaus psichinei sveikatai, todėl siūlo pakeisti kapitalistinę sistemą mažesniu į bendruomenę ir žmogų susitelkusių ūkiu. Matant tokių technologijų (branduolinę, cheminę, genų mutaciją) pavojų, naujojo ludizmo atsakas yra sunaikinti šiuos įrenginius, kuo jie nesunaikino mūsų. Atsižvelgiant į naujų technologijų pavojų, raginama grįžti prie paprastesnių, žmogui tarnaujančių technologijų. Anarchistiniai šio judėjimo pasekėjai į technologijų daromą žalą žiūri rimčiau ir imasi radikalių veiksmų kaip kibernetinės atakos ar net teroro išpuoliai.

Naujasis ludizmas skleidžia idėją, kad racionalus technologijų kritikavimas ir jos naudos, pasekmių ir sukūrimo priežasties įvertinimas turėtų būti svarbiausias šiandienio žmogaus rūpestis. Matant kapitalistinės sistemos įtaką, neoluditams išsivadavimas iš to yra edukacija ir sąmoningas įrenginių naudojimas. Pagrindiniai judėjimo filosofiniai pagrindai kritikuoja technologinis determinizmą ir tiki, kad žmogus turėtų formuoti technologijas, o ne atvirkščiai. Įrenginių žalos aplinkai suvokimas,

technologijų sukuriamų socialinių problemų pastebėjimas ir žmogaus klestėjimo idėjos nusako kitus judėjimo pagrindus.

Darbą sudaro 3 pagrindinės dalys, kuriose pažvelgiamas ludizmo judėjimo atsiradimas bei jo siekti tikslai, aptariamas naujojo ludizmo atsiradimas ir jo keliami principai, aprašomi pagrindiniai judėjimo filosofiniai pagrindai, paminima naujojo ludizmo veikla dabartinėje visuomenėje ir apžvelgiama neoluditų veikla ir tekstai.

Advilonis, Paulius. Neo-Luddism and its Philosophical Foundations. Master's Final Degree Project / supervisor prof. dr. Saulius Keturakis; Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): H 000 Humanities, 01H Philosophy.

Keywords: luddism, neo-luddism, technologies, philosophy.

Kaunas, 2024. 53 p.

Summary

Technological advances offer many opportunities, with hard manual labour being replaced by robots, information more easily accessible than ever, and connections between countries becoming a matter of hours. This constant simplification of human life is changing not only the way people live their daily lives, but also the way they think.

The rate of technological obsolescence is becoming extremely rapid: the processors of last year are not capable of achieving the high performance and efficiency of their new counterparts. This rapid development of processors and other technologies not only increases the amount and speed of information, but also encourages people to consume. Consumption in excess not only leads to environmental damage, but also makes human life more difficult. In response to the rise of the capitalist system and the rapid spread of innovation, a Neo-Luddite movement emerges. It criticises existing systems, calls on people to critically evaluate technology, think globally and make changes.

The aim of this paper is to examine the key principles and philosophical foundations of Neo-Luddism.

Technology is an integral part of the modern world, but the long-term effects on the environment, society and the individual are rarely considered. This paper seeks to clarify the reasons for the emergence of New Luddism, the principles it posits, and to identify and describe the philosophical foundations of this movement. It also attempts to discern the manifestation of this movement in social life and to assess its activities in the contemporary world.

Neo-Luddism emerged at the end of the 20th century as an attempt to modernise the Luddite movement of the previous century. The aggressive breaking of machines to achieve fair wages is replaced by a decentralised movement critical of technology, its development and the capitalist system. Neo-Luddism emphasises the damage that technology does to the environment and to human mental health, and therefore proposes to replace the capitalist system with a smaller, more community and people-centred economy. Seeing the dangers of such technologies (nuclear, chemical, gene mutation), the response of the new luddism is to destroy these devices as soon as they have not destroyed us. In view of the dangers of the new technologies, the call is for a return to simpler, human-serving technologies. The anarchist followers of this movement are taking the damage caused by technology more seriously and are taking radical steps such as cyber-attacks or even terror attacks.

The Neo-Luddism promotes the idea that a rational critique of technology and an assessment of its benefits, consequences and the reason for its creation should be the most important concern of modern man. Seeing the influence of the capitalist system, for the neo-Luddites the way out of this is education and the conscious use of devices. The movement's main philosophical underpinnings criticize technological determinism and believe that humans should shape technology, not the other

way around. Awareness of the environmental damage caused by devices, the social problems created by technology and the ideas of human flourishing are the other foundations of the movement.

The work is divided into 3 main parts, which look at the origins of the Luddite movement and its aims, discuss the emergence of neo-Luddism and the principles it posits, describe the main philosophical foundations of the movement, mention neo-Luddism's activities in contemporary society and review neo-Luddite activities and texts.

Turinys

Turinys.....	8
Lentelių sąrašas.....	9
Paveikslų sąrašas	10
Įvadas.....	11
1. Ludizmas	13
1.1. Ludizmo sąvokos analizė	13
1.2. Pirmųjų luditų veiklos	15
1.3. Pirmųjų luditų tikslai	19
1.4. Ludizmo judėjimo pasiekimai	19
2. Naujasis ludizmas	23
2.1. Naujojo ludizmo atsiradimas	25
2.2. Naujojo ludizmo ideologiniai požiūriai.....	30
2.3. Naujojo ludizmo filosofiniai pagrindai	33
2.4. Naujojo ludizmo apraiškos dabartiniame pasaulyje	37
3. Naujojo ludizmo pasekėjai.....	46
3.1. Kirpatric‘as Sale‘as	46
3.2. Theodore‘as Kaczynski‘s	46
3.3. Chellis Glendinning.....	47
3.4. Andreas‘as Malm‘as	47
Išvados	48
Literatūros sąrašas	50
Informacijos šaltinių sąrašas	53

Lentelių sąrašas

1 Lentelė. Kaip įvertinti technologiją	26
2 Lentelė. Neoludizmo socialinės-ekonominės tendencijos ir kultūrinės apraiškos formos	31
3 Lentelė. Ekologinių kaimų principai.....	41
4 Lentelė. Lėto gyvenimo judėjimo naudos.....	43

Paveikslų sąrašas

1 pav. Paslaptingojo Ned'o Ludd'o iliustracija.....	14
2 pav. Luditų pasiskirstymo trikampis	16
3 pav. Amišų karieta naudojanti elektrinius žibintus	40
4 pav. GEN globalių kaimų pasiskirstymas	41

Įvadas

Temos aktualumas

Per pastarąjį šimtmetį technologijos gerokai patobulėjo ir tapo nebeatskiriama kasdienybės dalimi. Nuo elektros lemputės iki mikroprocesoriaus atrodo lyg mažas žingsnis šiuolaikinių technologijų raidoje. Šie išradimai gerokai palengvina žmogaus gyvenimą ir atneša didžiulės naudos. Tačiau ar ši priklausomybė kartu nevirsta ir problema. 19-ojo amžiaus pradžioje pradėjus tobulėti industrijai ir technologijoms skverbti į kasdienybę, atsirado ir asmenų priešinančių šiems įrenginiams. Pirmieji organizuoti mašinų laužytojai vadino save Ned'o Ludd'o šalininkais arba kitaip – Luditais. Tai žmonės, kurie audimo stakles laikė priešu, nes jų diegimas mažino darbo vietas ir sukurdavo daug žemesnės kokybės produktus. Tačiau toks tikslinis technologijų laužymas dabartiniam žmogui turbūt būtų neįsivaizduojamas, nes įvairūs įrenginiai yra reikalingi atliekant paprasčiausius kasdieninius darbus – nuo maisto gaminimo iki bendravimo su kitais. Vis dėl to atsiranda ir tokių žmonių, kurie pastebi neigiamą technologijų įtaką ir stengiasi joms priešintis. Vieni iš tokių asmenų yra naujieji luditai.

Naujasis ludizmas – tai filosofinė idėja (arba judėjimas) priešintis naujosios technologijoms. Asmenys stebintys šį judėjimą pastebi stiprias neigiamas naujųjų technologijų savybes gamtai, asmeniui bei visuomenei. Vertinant pirmųjų luditų veiksmus, galima teigti, kad šio amžiaus jų šalininkai savo susirūpinimus atskleidžia panašiais būdais – atsisako naudoti naujas technologijas, gadina įrangą turinčią neigiamą poveikį aplinkai. Naujieji luditai siūlo naujas technologijas sugrąžinti į primityvesnę jų fazę ir prieš priimant naujas technologijas įvertinti jų ilgalaikę saugą. Paminėtina, kad šių dienų luditai neigia idėją, kad naujos technologijos gali išspęsti tokias dabartines pasaulio problemas, kaip gamtos išsekvojimas, branduolinis karas ar biologiniai ginklai, nesukeliant potencialiai pavojingų problemų.

Gyvenant industrinio kapitalizmo laikotarpiu, kapitalo savininkai kuria įvairias naujas prekes, kuriomis pripildo parduotuvių lentynas. Šių prekių gausa duoda pirkėjui pasirinkimo laisvę, tačiau ar iš tikrųjų visų šių gaminių žmogui reikia? Kai prekė sukuria paklausą, o ne pirkėjas – žmogaus gyvenimas tampa pripildytas krūva nereikalingų produktų. Technologinės inovacijos praėjusios dienos prekes padaro pasenusiomis ir ragina vartotoją vis atsinaujinti. Naujieji luditai matydami būtent tokį vartotojiškumą ir neapdairų inovatiškumą, kviečia žmones susimąstyti ir apgalvoti apie naujų produktų ilgalaikės pasekmės. Vienas iš šio judėjimo pasiūlymų – industrinio kapitalizmo visuomenės pakeitimas į smulkios žemės ūkio bendruomenės. Verta paminėti, kad tokio tipo bendruomenės gyvuoja jau kurį laiką. Puikus to pavyzdys – Amišų bendruomenė. Tai religinė bendruomenė, kuri atsirišo nuo išorinio pasaulio ir atsisako įvairių naujųjų technologijų, tokių kaip elektra ar modernios susisiekimo priemonės. Tačiau toks visapusiškas technologijų pašalinimas iš kasdienybės paprastam žmogui gali atrodyti per daug radikalus. Taigi nepaisant to, kad naujųjų luditų susirūpinimas naujosiomis technologijomis ir to kur per didelis neapdairus inovatyvumas gali nuvesti, turi precedento, šiuolaikinėje visuomenėje šis filosofinis judėjimas gali pasirodyti per daug kraštutinis.

Tyrimo objektas – naujojo ludizmo judėjimas.

Darbo tikslas – išnagrinėti pagrindinius naujojo ludizmo principus bei filosofinius jo pagrindus.

Darbo uždaviniai:

1. išsiaiškinti ludizmo judėjimo atsiradimo priežastis ir principus;
2. ištirti naujojo ludizmo susiformavimo aplinkybes ir apibrėžti pagrindinius judėjimo principus;
3. išanalizuoti ir aprašyti naujojo ludizmo filosofinius pagrindus;
4. aptarti naujojo ludizmo veiklos sritis dabartinėje visuomenėje;
5. ištirti autorių, sekančių naujojo ludizmo judėjimo principus, veiklą.

1. Ludizmas

Dabartinis žmogus pasaulio turbūt nebeįsivaizduotų be technologijų. Mobilusis telefonas, kompiuteris, internetas ir visi kiti įrenginiai tampa neatskiriami nuo kasdienybės. Vieni gali teigti, kad šios technologijos yra pagalba atliekant įvairias užduotis, tačiau yra ir tokių, kurie priešinasi šiai idėjai. Luditai kaip tik ir buvo tie asmenys, besipriešinantys gamintojams, kurie norėdami sumažinti išlaidas, įgudusius darbuotojus pakeisdavo į techniką. Norint išsiaiškinti kas yra naujasis ludizmas ir kokie jo ypatumai, pirmiausia reikia paaiškinti šio judėjimo ištakas ir suprasti kaip ir kodėl pirmieji luditai susiformavo.

Ludizmas buvo XIX a. pradžios Didžiosios Britanijos darbininkų protesto judėjimas, kuris aršiai priešinosi pramonės revoliucijos inicijuotoms permainoms. Luditai daugiausia priešinosi mašinų naudojimui audimo staklėse ir pramonėje, nes šie pokyčiai reiškė mažesnę kvalifikuoto amatininkų darbo poreikį, didesnę nedarbą, taigi ir mažesnę darbo užmokestį. Ludizmas buvo tik kelerius metus trukęs reiškinys. 1816 m. dėl represijų prieš luditus šis judėjimas išsisklaidė, o nepatenkinti fabrikų darbininkai perėjo prie kitų protesto ir darbininkų organizavimosi formų, pavyzdžiui, cechų ir brolių.

Pirmieji fabrikų darbininkų protestai buvo nukreipti prieš industrializaciją ir darbo vietų praradimą dėl mašinų diegimo fabrikuose. XVIII a. pabaigoje įvairių Anglijos vietovių darbininkai įrodinėjo, kad darbo mechanizavimas mašinomis yra žalingas visuomenei. 1786 m. Lidsio miesto tekstilinėms paskelbė bendrą laišką, kuriame pasmerkė tai, kad dėl mašinų tūkstančiai darbininkų liko be darbo. Tokie teiginiai buvo dažni, o jų tikslas buvo įtikinti viešąją nuomonę ir valdžios institucijas apriboti mašinų naudojimą naujose pramonės šakose.

Prie ludizmo judėjimo atsiradimo prisidėjo istorinės aplinkybės. Pramonė revoliucija, prasidėjusi XVIII a. pabaigoje ir pasibaigusi XIX a., padarė didžiulę įtaką Europos visuomenei ir žemesniųjų klasių gyvenimo kokybei. Gamyklos buvo didžiulės patalpos su nedaug langų ir beveik be ventiliacijos. Darbininkai visą dieną praleisdavo prie valdomų mašinų, priversti sėdėti savo darbo vietose. Darbo valandos siekė 16 valandų per dieną, o geriausiais atvejais jos sutrumpėdavo iki 10 valandų. Darbą buvo galima nutraukti tik trumpa pietų pertrauka. Be to, moterys ir vaikai buvo įtraukiami į gamyklų darbininkų gretas ir gaudavo mažesnius atlyginimus. Dėl didesnės mechanizacijos didėjo nedarbas, todėl mažėjo darbo užmokestis. Kartu pablogėjo ir darbininkų gyvenimo sąlygos. Darbininkų šeimų namuose buvo vienas ar du kambariai, kuriuose jie miegodavo ir valgydavo, o pastatai buvo daugelio šeimų namų dalis.

Apibendrinant galima pasakyti, kad analizuojant ludizmo atsiradimą ir jo istorinį kontekstą pastebima, kaip technologijų pažanga ir pramonės revoliucija sukėlė socialinius iššūkius ir kaip tam tikros visuomenės grupės ėmėsi priešintis šiems pokyčiams. Pabrėžtina, kad luditai, arba kitaip XIX a. pradžios Didžiosios Britanijos darbininkų judėjimas, buvo tiesioginis atsakas į pramonės revoliucijos sukeltas permainas, ypač mašinų naudojimą, kuris mažino kvalifikuoto darbo poreikį ir mažino darbo užmokestį.

1.1. Ludizmo sąvokos analizė

Anot Steven'o Jones'o, luditą galima apibūdinti labai paprastai – tai žmogus užimantis poziciją, nukreiptą prieš technologijas (2006, p. 1). Tačiau tai tik paviršutiniškas apibūdinimas, todėl reikalinga gilesnis įsigilinimas į tai kodėl ir kaip toks žmogus priešinasi technologijoms. Pirmieji luditai kilo iš vidurio ir šiaurės Anglijos tarp 1811 ir 1817-ųjų metų, šie asmenys gadindavo įtaisus, protestavo prieš

aukštas maisto kainas, rašydavo grasinančius laiškus, proklamacijas bei kurdavo eiles (Binfield, 2004). Dalykas išskiriantis paprastus maištautojus prieš sistemą nuo luditų buvo jų atsidavimas Edward'ui (Ned'ui) Ludd'ui. Luditai savo publikacijas visuomet pasirašydavo kaip „Ned Ludd“ taip išskirdami, jog tekstas sukurtas ne atsitiktinio asmens, bet būtent Generolo Ludd'o pasekėjo. Istorikas J. Blackner'is atrado, kad Ned Ludd vardas gali būti siejamas su Edward'u Ludlam'u. Teigiama, kad šis jaunuolis, tėvui paliepus „išlyginti adatas“, sukalė jas į krūvą (Thomis, 1970). Taigi prasidėjus pirmiesiems įrenginių gadinimams, žmonės prisiminė šią istoriją ir maištautojai nusprendė ją pasinaudoti ir priėmė kapitono Ludd'o vardą.

Thomas'as Pynchon'as pateikia kitas ludizmo sąvokos atsiradimo aplinkybes. Autorius aprašo „Oksfordo Anglų kalbos žodyne“ pateiktą šio termino atsiradimo istoriją. Čia teigiama, kad 1779-aisiais metais kažkur Lesteršyre (angl. *Leicestershire*) N. Lud'as įsilaužęs į namus ir „apimtas beprotiško pykčio“ sunaikino dvi trikotažo mezgimo mašinas (Pynchon, 1984). Šiai istorijai paplitus žmonės pamatę sugadintas kojinių audimo stakles atsakydavo „Čia bus apsilankęs Lud'as“. 1812-ųjų metų įrenginių laužytojai šį vardą pasisavino ir jis tapo lyg sarkastiškas „karalius arba kapitonas Lud'as“ (žr. **1 pav.**).

1 pav. Paslaptingojo Ned'o Ludd'o iliustracija (Iliustracija worldhistory.org)

Abiejų šių sąvokų atsiradimo istorijos yra kiek panašios, nes tiek vienur, tiek kitur, pasakojama apie žmogų, kuris iš aistros sugadino vieną ar kitą įrenginį. Tačiau paminėtina tai, kad kuri istorija yra tikra ir ar iš viso egzistavo toks žmogus kaip Ned'as Ludd'as tikriausiai yra neįmanoma. Nepaisant to, abi šios istorijos padeda suprasti, kad luditus įkvėpė žmogus, turintis atsidavimo ir aistros, nesvarbu ar tai būtų nepasitenkinimas tėvo duotu nurodymu, ar įtūžis pamačius audimo stakles.

1.2. Pirmųjų luditų veiklos

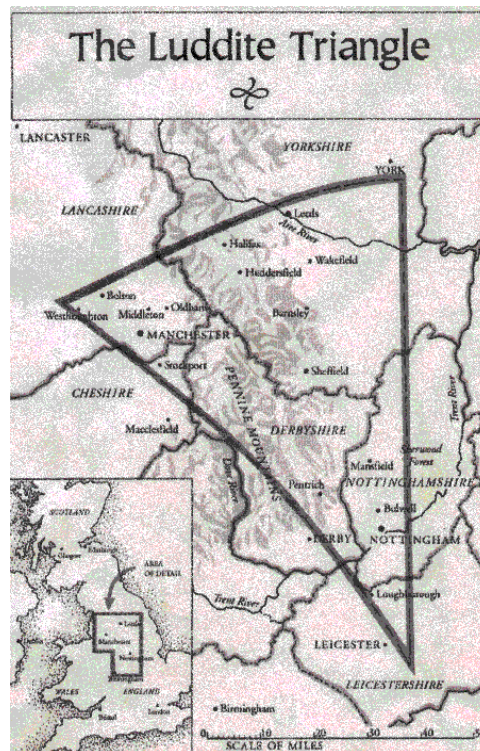
1811–1816 metų periodo luditai naudojo darbdavių įrangos sugadinimą kaip priemonę, kuri leistų įgauti jų teikiamus reikalavimus dėl darbo užmokesčio ir kitų reikalų (Hobsbawn, 2009). Toks niokojimas buvo atliekamas ne tik įrenginiams, bet ir medžiagoms, pagamintoms prekėms ar net darbdavių nuosavybei. Thomis'as Malcolm'as (1970) pabrėžia, kad šie išpuoliai prieš mechanizmus nereiškė būtino priešiško technikai kaip tokiai (p. 14). Taigi galima teigti, kad pirmieji luditai nebuvo labai nusistatę prieš technologijas, bet daugiau protestavo prieš neteisingumą darbo industrijoje. Dėl mašinų diegimo gamyklose padidėjo kvalifikuotų darbininkų nedarbas. Naudojant įrenginius, nekvalifikuoti darbininkai galėjo atlikti kvalifikuotų darbininkų užduotis per daug trumpesnį laiką. Verta paminėti, kad dėl nedarbo ir gyvenimo kokybės pablogėjimo kaltos ne mašinos, o fabričių savininkai, kurie diegė šias naujoves, siekdami padidinti našumą. Todėl luditai manė, kad būtina ginti darbininkų bendruomenę ir kvalifikuoto darbo vertybes. Jie taip pat teigė, kad valdžia turėtų nustatyti industrializacijos apribojimus, kad šalies ekonomika galėtų užtikrinti visų socialinių grupių gerovę. Kaip Kevin'as Binfield'as (2004) teigia, kad darbuotojai priešinosi įrenginių naudojimui, kurių tikslas buvo sumažinti gamybos sąnaudas, nesvarbu, ar jos būtų mažinamos sumažinant darbo užmokestį, ar darbo valandų skaičių (p. 3).

Luditų užpuoliai prieš gamyklas ir įrenginius kėlė didelius finansinius nuostolius jų savininkams, todėl jie stengdavosi apginti savo turimą įrangą, pasitelkiant kariuomenę ar kreipiantis į valstybę. Valdžios reakcija į ludizmą buvo griežta ir ryžtinga. Anglijos vyriausybė, siekdama apsaugoti pramonės pažangą ir nuosavybės teises, įvedė griežtus įstatymus prieš luditų veiklą. 1812 m. buvo priimtas įstatymas, pagal kurį mašinų sunaikinimas tapo nusikaltimu, už kurį galėjo būti skiriama mirties bausmė. Vyriausybė taip pat padidino policijos pajėgas pramonės regionuose, kad būtų galima greičiau ir veiksmingiau reaguoti į luditų išpuolius. Be to, buvo organizuojamos slaptos operacijos, kad būtų susekti ir suimti judėjimo lyderiai. Šie veiksmai parodė valdžios pasiryžimą ginti pramonininkų interesus ir užtikrinti viešąją tvarką, tačiau tuo pačiu metu sukėlė diskusijas apie darbininkų teises ir socialinę teisingumą. Ludizmo judėjimas, nors ir buvo smurtinis, atskleidė pramonės revoliucijos keliamus iššūkius ir paskatino būsimas socialines reformas.

K. Binfield'as (2004) knygoje „Luditų raštai“ išskiria tris ludizmo veiklos regionus, arba kitaip ludizmo trikampis (žr. 2 pav.):

- vidurio (angl. *Midlands*) ludizmas,
- šiaurės vakarų (angl. *Northwestern*) ludizmas
- Jorkšyro (angl. *Yorkshire*) ludizmas.

Kiekvieno iš šių regionų luditai skyrėsi ne tik tuo kokius įrenginius jie laužydavo, bet kartu ir savo protestavimo būdais ir siekiamais tikslais. Vidurio regiono luditai savo dėmesį kreipė į mezgimo rėmus, kurie gamino pigius ir prastos kokybės nėrinius ir kojines. Jorkšyre audinių kirpėjai (angl. *croppers*) priešinosi kirpimo staklių ir tekstilės malūnų (angl. *gig mill*) naudojimui apdirbant vilnonius audinius. O šiaurės vakarų regione esantys audėjai stengėsi panaikinti garais varomas stakles, kurios medvilnės industrijoje mažino darbo užmokestį.

2 pav. Luditų pasiskirstymo trikampis (nuotrauka unpublishedwriterblog.wordpress.com)

Apibendrinant pasakytina, kad luditų judėjimas, prasidėjęs 1811 m. Notingeme, Anglijoje, ir išplitęs į Šiaurės Vakarų Angliją bei Jorkšyrą iki 1816 m., buvo darbininkų atsakas į pramonės mechanizaciją, kuri grasino jų darbo vietoms ir mažino uždarbį. Šiuose regionuose skyrėsi jų veikla, protestavimo būdai ir siekiami tikslai. Luditai savo veiksmais norėjo, kad vyriausybė įvestų apribojimus industrializacijai, siekiant užtikrinti visų socialinių grupių gerovę. Tačiau vyriausybės reakcija buvo griežta: įstatymai buvo priimti, draudžiantys mašinų sunaikinimą ir baudžiantys mirties bausme.

1.2.1. Vidurio Anglijos luditai

Vidurio regione, Lesteršyro, Notingemšyro ir Derbišyro apygardose vyravo vilnos mezgimo, medvilnės ir kojinių gamyba (Vicki, 2013). Didžioji dalis tuo metu Anglijoje esančių audimo staklių būtent ir buvo šiame regione. Šio krašto amatininkai pastebėjo, kad naudojamos staklės sukuria blogesnės kokybės ir dažnai lengvai suplyštančius produktus. Adrian'as Randall'as (2006) pabrėžia tris priežastis, dėl kurių šiame regione paplito ludizmas: „Pirmoji priežastis buvo spaudimas mažinti vienetinius įkainius, kurie atspindėjo mažėjančią trikotažo ir nėrinių gaminių rinką. Antroji – padidėjęs skaičius asmenų, kurie įsigijo stakles siekdami įgauti pajamų už jų nuomą.“ (p. 276) Tai ne tik padidino darbuotojų kiekį, bet kartu ir leido savininkams sumažinti darbo užmokestį. Dėl suprastėjusios darbo jėgos priežiūros, pasididėjo moterų ir pradedančiųjų audėjų skaičius, o tai neleido išlaikyti prekių įkainio. Paskutinioji priežastis yra plačių staklių naudojimas. Šių staklių pranašumas – paprastesnis naudojimas, tai reiškia, kad nėra reikalingi ypatingi apmokymai, todėl lengva padidinti darbuotojų kiekį. Kita amatininkų minima problema susijusi su staklių veikimo principu. Plačiosios staklės leido audėjui sukurti lygius audinius, iš kurių pėdkelnių forma būdavo iškerpama ir susiuvamos su apvadu galinėje pusėje. Amatininkų tai iš karto buvo pasmerkta kaip pigus prastesnės kokybės produktas. O karkasų audėjų draugijos chartijoje pateiktas nurodymas, siekiant užtikrinti prekės kokybę, leidžia gauti įrenginius, kurie gamina nekokybiškus produktus.

Taigi matydami neteisybę šio regiono luditai bandė kreiptis į valstybę, kad ši pakeistų įstatymus draudžiančius gadini įrenginius. Šiems maištininkams Ned'o Ludd'o figūra pasitarnavo kaip diskursas, padėjęs sutelkti visuomenės dėmesį į pavojaus grėsiančius įstatams, kuriuos anksčiau patvirtino vyriausybė (Binfield, 2004). Šie įstatai yra aprašyti audėjų kompanijos chartijoje. Ji reglamentavo, kokios mezgimo technikos turi būti naudojamos, kaip pameistriai ir smulkūs meistrai derėjosi dėl darbo užmokesčio su mezgėjais ir stambiais meistrais ir kaip buvo nustatomos karkasų nuomos kainos. Vidurio regiono luditai pastebėję grėsmę kuriamų produktų kokybei, savo laiškuose bandė atkreipti dėmesį į šią chartiją, dažnai naudodami pusiau teisinį teksto formulavimą. 1812-aisiais metais išleistas įstatymas prieš įtaisų laužymą, paragino vidurio Anglijos luditus savo publikacijomis paraginti žmones susivienyti.

Apibendrinant Vidurio Anglijos luditų judėjimą, galima pastebėti, kad XIX amžiaus pramonės revoliucijos metu audėjų darbo sąlygos ir gamybos metodai išgyveno didelių pokyčius. Vienetinių įkainių mažinimas, naujų įrenginių įsigijimas siekiant pajamų už nuomą, ir plačiųjų staklių naudojimas leido gamintojams sumažinti darbo užmokestį ir padidinti produkcijos kiekį. Tai sukėlė ne tik produktų kokybės kritimą, darbo užmokesčio mažėjimą, bet ir pavojų amatui. Luditų judėjimas, reaguodamas į šiuos iššūkius, siekė teisinių pokyčių, kad būtų apsaugota amato kokybė ir darbininkų orumas.

1.2.2. Šiaurės vakarų Anglijos luditai

Ludizmas buvo paplitęs per daugelį miestų ir miestelių, todėl be kita ko kiekviename iš jų vyravo skirtingi judėjimo ypatumai. Nepaisant to, tarp jų galima pastebėti ir tam tikrų panašumų, todėl kalbant apie šiaurės vakarų Anglijos luditus, aptariamas Mančesteris, jo apylinkės, Lankašyras, Češyras bei Flintšyras. Anot K. Binfield'o, svarbiausias šiaurės vakarų ludizmo bruožas yra didesnės ekonominės tikrovės, reikalaujančios derybų ar išitraukimo tarp daugelio socialinių lygių ar sektorių, suvokimas (2004, p. 42). Toks supratimas kilo dėl kelių priežasčių: nebuvo vieningos audėjų organizacijos; politiniai radikalai buvo pasirengę priimti į savo gretas naujas grupes, siekiančias atlyginti savo skriaudas; teisėsauga nesugebėjo išspręsti problemų, kilusių dėl industrializacijos ir kapitalizmo plitimo.

Kai ludizmas atkeliavo į Lankašyrą, jis nepateko į jokią vakuumą. Mančesteryje ir didesniuose centruose jau veikė amatininkų profsajungos, slapti audėjų komitetai, kelios senos ir naujos Painitų radikalų (angl. *Painite Radicals*) grupės su aktyviais airių šalininkais (Thompson, 1966, p. 595). Randall'as pabrėžia, kad šiuose regionuose tuo pat metu vyko ne tik išpuoliai prieš įrenginius, bet kartu ir sukilimo sąmokslai, radikalų pasisakymai, protestai dėl maisto kainų (2006, p. 288). Šis kontekstas apsunkina regiono luditų veiklos ribas. Kadangi didžioji dalis protestuotojų buvo medvilnės audėjai, atsižvelgiant į tuometinį kontekstą, galima pastebėti, kad luditai priešinosi pusiau automatinių garu varomų audimo staklių naudojimui. Šis išradimas pranašavo buitinio audimo pabaigą, o tai paskatino medvilnės audėjus veikti. Prasidėjo išpuoliai prieš gamyklas: sudaužyti fabričių langai, sugadintos staklės, sulaužyti gamyklos savininko namų baldai. Toks niekojimas buvo dažnai pasikartojantis iki tol, kol maištininkai pagaliau sunaikino didžiulę gamyklą (joje buvo apie 170 garu varomų staklių), esančią netoli Bolton'o. Fabriko sunaikinimas faktiškai užbaigė pramoninį Lankašyro ludizmo etapą (Randall, 2006, p. 291).

Apibendrinant galima pasakyti, kad Šiaurės vakarų Anglijoje, ypač Mančesteryje ir jo apylinkėse, luditai priešinosi naujųjų gamybos būdų įvedimui, kurie grėsė jų įgūdžių ir darbo vietų praradimu.

Jie gynė tradicinį amatininkų darbą, kuris buvo pakeičiamas mažiau kvalifikuotų darbuotojų valdomomis mašinomis. Luditų veikla, nors ir buvo smurtinė, atspindėjo didesnę socialinę ir ekonominę neramumą, kuris kilo dėl greitų technologinių pokyčių ir darbo sąlygų prastėjimo to meto Anglijoje.

1.2.3. Jorkšyro luditai

Jorkšyro luditams daugiausia priklausė Vakarų Ridingo vilnos pramonės sukirpėjai, paprastai vadinami kroperiais (angl. *croppers*) (Binfield, 2004, p. 47). 1812-aisiais metais šiame regione įvyko vienas iš ryškiausių įvykių ludizmo istorijoje. William'as Horsfall'as buvo gamyklos savininkas ir jame naudojo daugybę technikos, kurias šio regiono luditai naikindavo. Po to, kai keturi jaunuoliai mirtinai sužalojo fabriko savininką, prasidėjo aktyvus luditų gaudymas. Kai šie jaunuoliai buvo sugauti, trys iš jų buvo pakarti. Po šio įvykio dar daugybė žmonių buvo pakarti, nepaisant to, kad nebuvo jokių įrodymų apie jų susijimą su luditais (Norcliffe, 2021).

1807 m. Horsfall'as savo gamykloje Otivelse įrengė kirpimo stakles, tačiau tik nuo 1809 m. kiti, pavyzdžiui, William'as Cartwright'as, pasekė jo pavyzdžiu ir stakles įrengė Rofoldso (angl. *Rawfolds*) fabrike kartu su kitomis naujomis technologijomis (Randall, 2006, p. 283). Šių staklių pranašumas padarė didelę įtaką rinkai. Dėl didesnių rankų darbo prekių kainų, amatininkai arba buvo priversti palikti savo verslą, arba investuoti į kirpimo stakles. Vilnos pramonės kirpėjai tam priešinosi laužydami šias stakles. Šie išpuoliai buvo itin efektyvūs prieš mažesnes dirbtuves, kuriuos įsigijo kirpimo stakles bandydamos konkuruoti su didesnę kapitalą turinčiomis gamyklomis. Randall'as pažymi, kad šių mažų ir išsibarsčiusių dirbtuvių apsaugoti buvo neįmanoma, todėl luditai sugebėjo susirinkti, įsilaužti ir sunaikinti mašinas gerokai anksčiau, nei valdžios institucijos spėjo sureaguoti (2006, p. 285). Ši luditų baimė lėmė mažųjų dirbtuvių savininkus atsisakyti naudoti kirpimo stakles. O naujasis luditų taikinytas tapo fabrikas Rofoldse ir kitos didesnės gamyklos. Gamyklos savininkas Cartwright'as dėl šios priežasties pasirūpino jos įtvirtinimu ir kareivių apsauga. Tai lėmė nesėkmingą luditų šturmą. Per išpuolį Rofoldso fabrike žuvo du luditai, tačiau nuosprendis "pateisinama žmogžudystė" sukėlė riaušes visoje Šiaurėje (Vicki, 2013).

Iš nevilties ar pykčio buvo nuspręsta nužudyti tuos, kurie vadovavo didelėms gamykloms (Randall, 2006, p. 287). To pasėkoje buvo nesėkmingai pasikėsinta į Rofoldso gamyklos savininko Cartwright'o gyvybę. Antruoju išpuoliu luditams pavyko mirtinai sužaloti kitą kapitalistą - W.Horsfall'ą. Jis taip pat aktyviai priešinosi įrenginių laužytojams: sutvirtino fabriko apsaugas, šalia jo pastatė patranką, ir priklausė komitetui, kuris priešinosi luditams. Nesėkmė Rofoldse ir Horsfall'o nužudymas pakeitė Jorkšyro ludizmo kryptį (Randall, 2006, p. 287). Prasidėjo masinis regiono luditų apsiginklavimas, ginkluotas išpuolis prieš pulkininką dalyvavusius gamyklos gynime.

Apibendrinant galima teigti, kad luditų judėjimas Vakarų Ridingo vilnos pramonėje buvo ryškus ankstyvojo pramonės amžiaus socialinių ir ekonominių konfliktų pavyzdys. Luditai kaip aukštos kvalifikacijos amatininkai, priešinosi naujų mašinų įvedimui, kurios grėsė jų darbo vietoms ir meistriškumo standartams. Šių įvykių kontekste, William'o Horsfall'o gamyklos atvejis ir jo mirtis tapo kibirkštimi, kuri uždegė intensyvias valdžios represijas prieš luditus, įskaitant mirties bausmes net tiems, kurie tiesiogiai nebuvo susiję su judėjimu. Šie įvykiai atspindi tuo metu vyraujančią įtampą tarp tradicinių amatininkų ir pramonės inovacijų, kurios galiausiai pakeitė darbo rinkos veidą.

1.3. Pirmųjų luditų tikslai

Tuometinė valdžia, tyrusi luditų veiklą, darė išvadas, jog įrenginių laužymas prasidėjo dėl darbo užmokesčio neteisingumo. Taigi nenuostabu, kad kai kurie ir toliau manė, jog pirmasis ir vienintelis tikrasis luditų tikslas buvo išsaugoti darbo užmokesčio lygį (Thomis, 1970). Vienas iš luditų tikslų ir buvo išlaikyti sąžiningą darbo užmokestį, tačiau galima įžvelgti ir kitus šio judėjimo siekius. Jorkšyro luditų judėjimas buvo nukreiptas prieš gamintojų pasiryžimą naudoti kirpimo karkasus ir tekstilės malūnus. Jorkšyro luditai iš tikrųjų priešinosi nedarbą sukuriančioms mašinoms (Binfield, 2004). Atsižvelgiant į tuometines sąlygas dėl įstatų keitimo, galima pastebėti, kad šio regiono luditų protestų tikslas buvo vėl įvesti visus 1806 ir 1809 m. sustabdytus ir panaikintus apsaugos teisės aktus, be kurių, buvo apribotos jų galimybės kontroliuoti prieigą prie savo amato.

Liudizmas visą laiką keitėsi, žmonės pradėjo nuo vienos idėjos, kažkas atsitiko ir vienas dalykas vedė prie kito; liudizmas įgavo savo pagreitį ir buvo tikrai sunku įžvelgti jo galutinį rezultatą (Thomis, 1970). Šis reiškinyss gali būti įžvelgtas Jorkšyro ludizme. Po sėkmingų pavienių įrangos suniokojimų aktų, luditai arba galėjo apsistoti ties tuo, arba atlikti didesnio masto veiksmus. Išpuolis prieš gamyklą Rofoldse turėjo parodyti luditų galią ir atnešti didelę pergalę judėjimui. Tačiau nesėkminga ataka pražudė du ludizmo pasekėjus. Tai vedė prie luditų apsiginklavimo visai įmanomais būdais, įskaitant ir vagystes. Luditų apsiginklavimas taip pat lėmė gandų apie potencialų sukilimą pasklidimą (Thomis, 1970, p. 81). Šis pavyzdys iliustruoja kaip lengvai kito ludizmas ir jo tikslai – nuo pavienių įrenginių niokojimo pereinama prie vagysčių ir net svarstymų apie pasikėsinimą į technikos savininkų gyvybes.

Ludizmas, XIX amžiaus pramonės revoliucijos metu kilęs darbininkų judėjimas, buvo sudėtingas ir daugiasluoksnis. Pradžioje jis buvo reakcija į pramonės mechanizaciją, kuri grėsė tradicinių amatų išnykimu ir darbo užmokesčio mažėjimu. Tačiau laikui bėgant, luditų veikla tapo vis labiau radikalesnė, įtraukiant ne tik mašinų naikinimą, bet ir vagystes bei ginkluotus pasipriešinimus. Šis judėjimas atspindi darbininkų kovą už teisingumą ir savo profesijų išsaugojimą, taip pat parodo, kaip socialinės ir ekonominės įtampos gali lemti protestų radikalizaciją.

Apibendrinant darytina išvada, kad pagrindiniai ludizmo XIX amžiaus pramonės revoliucijos metu kilusio darbininkų judėjimas siekiai ir tikslai buvo:

1. išlaikyti sąžiningą darbo užmokestį;
2. apsaugoti darbo vietas.

1.4. Ludizmo judėjimo pasiekimai

Luditų judėjimui nepavyko pasiekti norimų pokyčių ir visiškai užkirsti kelio mašinų diegimui pramonėje. Tačiau tai buvo viena iš pirmųjų darbininkų organizacijų formų, kuriomis buvo siekiama apginti darbininkų interesus ir gyvenimo kokybę nuo vis sunkėjančių darbo sąlygų. Nors luditai buvo represuoti, tuo pat metu atsirado kitų darbininkų organizacijų formų. Senosios cechų ar brolių organizacijos ėmė vienyti darbininkus, kurie susibūrė tam, kad padėtų vieni kitiems. Nariams savanoriškai prisidedant, jie rinko pinigus, kad padėtų vieni kitiems atleidimo iš darbo, ligos ar mirties atvejais. Kita vertus, pramonės verslininkai ėmė rūpintis darbininkų organizavimu ir kūrė savo asociacijas. Pirmųjų asociacijų tikslas buvo dalytis informacija apie darbininkus ir jų veiklą. Jei kuris nors darbininkas verslininkui kėlė problemų, kiti nariai įsipareigojo jį atleisti ir daugiau jo nesamdyti.

Ludizmas, kilęs kaip protestas prieš pramonės revoliucijos sukeltas permainas, turėjo reikšmingą įtaką darbininkų teisių raidai. Nors jų metodai, dažniausiai susiję su mašinų naikinimu ir gamyklų apgadinimu, buvo radikalūs, jie atkreipė visuomenės dėmesį į darbininkų padėtį ir skatino diskusijas apie darbo sąlygas bei teises. Luditai, kovodami prieš naujas technologijas, kurios grėsė jų darbo vietoms, iš tiesų siekė apsaugoti savo ekonominę padėtį ir socialinę gerovę. Jų veikla parodė, kad darbininkai nėra pasirengę tyliai priimti technologinių pokyčių, kurie neatsižvelgia į jų poreikius ir interesus. Luditai taip pat atskleidė, kad darbininkų teisės ir gerovė turėtų būti svarstomos kartu su technologinės pažangos ir efektyvumo siekiais. Jie pabrėžė, kad naujovės turėtų būti diegiamos atsakingai, su tinkamu atlyginimu ir apsauga darbininkams. Nors luditų judėjimas galiausiai buvo slopinamas ir daugelis jo narių buvo nubausti, jų pastangos nebuvo veltui. Tai padėjo pagrindą profesinių sąjungų atsiradimui, kurios vėliau tapo pagrindine jėga, ginančia darbininkų teises ir interesų atstovavimą.

Valdžios reakcija į ludizmą buvo griežta ir ryžtinga. Anglijos vyriausybė, siekdama apsaugoti pramonės pažangą ir nuosavybės teises, įvedė griežtus įstatymus prieš luditų veiklą. 1812 m. buvo priimtas įstatymas, pagal kurį mašinų sunaikinimas tapo nusikaltimu, už kurį galėjo būti skiriama mirties bausmė. Vyriausybė taip pat padidino policijos pajėgas pramonės regionuose, kad būtų galima greičiau ir veiksmingiau reaguoti į luditų išpuolius. Be to, buvo organizuojamos slaptos operacijos, kad būtų susekti ir suimti judėjimo lyderiai. Šie veiksmai parodė valdžios pasiryžimą ginti pramonininkų interesus ir užtikrinti viešąją tvarką, tačiau tuo pačiu metu sukėlė diskusijas apie darbininkų teises ir socialinę teisingumą. Ludizmo judėjimas, nors ir buvo smurtinis, atskleidė pramonės revoliucijos keliamus iššūkius ir paskatino būsimas socialines reformas.

1812 m. kovą Anglijos parlamentas priėmė įstatymą, pagal kurį išdrįsusieji naikinti mašinas buvo baudžiami mirtimi. Nuo to laiko, nuo 1813 m., šimtai darbininkų luditų buvo suimti ir kankinami, daugeliui jų įvykdyta mirties bausmė. Nepaisant represijų, Anglija išgyveno ekonomikos atsigavimo laikotarpį, kuris taip pat buvo vienas iš veiksnių, lėmusių ludizmo susilpnėjimą. Luditų judėjimui nepavyko pasiekti norimų pokyčių ir užkirsti kelio mašinų diegimui pramonėje. Tačiau tai buvo viena iš pirmųjų darbininkų organizacijų formų, kuriomis buvo siekiama apginti darbininkų interesus ir gyvenimo kokybę nuo vis sunkėjančių darbo sąlygų.

Nors luditai buvo represuoti, tuo pat metu atsirado kitų darbininkų organizacijų formų. Senosios cechų ar brolių organizacijos ėmė vienyti darbininkus, kurie susibūrė tam, kad padėtų vieni kitiems. Nariams savanoriškai prisidedant, jie rinko pinigų, kad padėtų vieni kitiems atleidimo iš darbo, ligos ar mirties atvejais. Kita vertus, pramonės verslininkai ėmė rūpintis darbininkų organizavimu ir kūrė savo asociacijas. Pirmųjų asociacijų tikslas buvo dalytis informacija apie darbininkus ir jų veiklą. Jei kuris nors darbininkas verslininkui kėlė problemų, kiti nariai įsipareigojo jį atleisti ir daugiau jo nesamdyti.

Be to, pramonės verslininkai pradėjo spausti vyriausybę imtis apsaugos priemonių. 1800 m. Anglijos parlamentas priėmė Kombinacijų įstatymus, kuriais buvo uždrausti kolektyviniai darbininkų ieškiniai. Vėlesniais dešimtmečiais darbo organizacijos buvo represuojamos, jų vieši susirinkimai uždrausti, o darbo asociacijų vadovai persekiojami.

Luditų judėjimas, kilęs kaip protestas prieš pramonės revoliucijos sukeltas permainas, turėjo reikšmingą įtaką darbininkų teisių raidai. Nors jų metodai, dažniausiai susiję su mašinų naikinimu ir gamyklų apgadinimu, šiandien gali atrodyti radikalūs, jie atkreipė visuomenės dėmesį į darbininkų padėtį ir skatino diskusijas apie darbo sąlygas bei teises. Luditai, kovodami prieš naujas technologijas,

kurios grėsė jų darbo vietoms, iš tiesų siekė apsaugoti savo ekonominę padėtį ir socialinę gerovę. Jų veikla parodė, kad darbininkai nėra pasirengę tyliai priimti technologinių pokyčių, kurie neatsižvelgia į jų poreikius ir interesus.

Luditų judėjimas taip pat parodė, kad darbininkų teisės ir gerovė turėtų būti svarstomos kartu su technologinės pažangos ir efektyvumo siekiais. Jie pabrėžė, kad naujovės turėtų būti diegiamos atsakingai, su tinkamu atlyginimu ir apsauga darbininkams. Nors luditų judėjimas galiausiai buvo slopinamas ir daugelis jo narių buvo nubausti, jų pastangos nebuvo veltui. Jie padėjo pagrindą profesinių sąjungų atsiradimui, kurios vėliau tapo pagrindine jėga, ginančia darbininkų teises ir interesų atstovavimą.

Luditų veikla, nors ir buvo nukreipta prieš mašinas, iš tikrųjų buvo protestas prieš darbo sąlygų blogėjimą ir darbo vietų praradimą. Jų judėjimas atspindi ankstyvąjį darbininkų klasės suvokimą, kad jų teisės ir gerovė yra svarbios ir kad jie turi teisę ginti savo interesus. Luditų istorija moko, kad technologinė pažanga turėtų vykti kartu su socialine atsakomybe ir žmogiškumo principais.

Apibendrinant galima teigti, kad luditų judėjimas įtakėjo:

1. darbininkų organizacijų atsiradimą. Jos ėmė vienyti darbininkus, kurie susibūrė tam, kad padėtų vieni kitiems.
2. darbininkų teisių raidą, ginant jų interesus, užtikrinant socialinę apsaugą ir gerovę.

1.4.1. Profesinės sąjungos ir čartizmas

Pramonės revoliucija lėmė tokį materialinį išsivystymo lygį, kokio nebuvo nė vienoje kitoje ekonominėje sistemoje. Tačiau aukštus plėtros tempus palaikė darbo jėgos išnaudojimas, kuris tiesiogiai palietė darbininkų klasę. XVIII-XIX a. darbininkų gyvenimo sąlygos buvo siaubingos, daugelis jų dirbo ilgas valandas ir neturėjo jokios apsaugos ar garantijų.

Tokia skurdo ir išnaudojimo padėtis pirmiausia buvo pastebėta Anglijoje - šalyje, kurioje pirmosios pramonės šakos pritaikė šią darbininkų darbo formą. Neatsitiktinai būtent tame pačiame "pramonės revoliucijos lopšyje" sustiprėjo pirmieji darbininkų reikalavimai. Pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais pasirodė keletas pranešimų apie protestus, kuriais britų darbininkai siekė įveikti jų kasdienį gyvenimą kamuojančius sunkumus ir problemas.

Pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais atsirado pirmosios modernios darbuotojų profesinės asociacijos, vadinamos profesinėmis sąjungomis. Jų tikslas buvo atstovauti savo nariams ir pateikti jų reikalavimus darbdaviams ir valdžios institucijoms.

Profesinės sąjungos buvo savanoriškos asociacijos, tačiau, kitaip nei cechai, jų tikslas buvo ne savitarpio pagalba, o darbo sąlygų gerinimas pripažįstant pagrindines darbuotojų teises.

Kadangi Kombinacijų įstatymai draudė kolektyvinius reikalavimus, pirmosios profesinės sąjungos buvo neteisėtos. Pagrindiniai jų reikalavimai buvo sutrumpinti darbo valandas, reglamentuoti vaikų darbą, padidinti darbo užmokestį ir pripažinti darbuotojų teisę jungtis į asociacijas.

1824 m. profsąjungos pasiekė, kad būtų panaikinti Kombinaciniai įstatymai, todėl darbuotojų asociacijos tapo teisėtos. Netrukus buvo sukurta konfederacija, pavadinta Bendrosiomis profesinėmis sąjungomis, kuri apjungė įvairias profesinių sąjungų asociacijas.

1830 m. prasidėjo darbininkų judėjimas, reikalaujantis geresnių gyvenimo sąlygų, didesnio darbo užmokesčio ir trumpesnių darbo valandų. Šiuo tikslu jie ėmė pasisakyti už tai, kad būtų išplėsta balsavimo teisė renkant parlamento atstovus. Šis reikalavimas labiau išryškėjo 1832 m., kai Reformų įstatymu balsavimo teisė buvo išplėsta vidurinėsios klasės suaugusiems vyrams ir smulkiems bei vidutiniams žemės savininkams.

Darbininkų išstūmimas iš Didžiosios Britanijos rinkimų proceso paskatino daugelį jų prisijungti prie čartistų judėjimo. Pirmųjų reikšmingų veiksmų čartistai ėmėsi William'as Lovett'as ir Feargus'as O'Connor'as, kurie 1838 m. Didžiosios Britanijos parlamentui pasiūlė peticiją, pavadintą „Liaudies chartija“. Dokumente jie pasisakė už slapto balsavimo sukūrimą, lygias rinkimų teises, gyventojų surašymo balsavimo panaikinimą ir parlamentarų atlyginimą.

Kitą dešimtmetį kai kurios profesinių sąjungų organizacijos ėmė propaguoti idėją, kad darbuotojai turėtų dalyvauti vyriausybėje, kad būtų atstovaujama jų interesams. 1839 m. vienas judėjimas parlamentui pateikė dokumentą, pavadintą „Liaudies chartija“, kurį pasirašė 1,2 mln. darbininkų. Nuo tada šis politinis judėjimas buvo vadinamas „čartizmu“.

Parlamentui pateiktoje Liaudies chartijoje buvo išdėstyti šeši reikalavimai:

1. Teisė balsuoti visiems vyresniems nei 21 metų vyrams, kurie yra sveiki ir neturi teistumo.
2. Balsavimo biuletenyje atspausdinti balsus, kad rinkėjas būtų apsaugotas balsuodamas.
3. Reikalavimo turėti nuosavybę, kad galėtų būti parlamento nariu, panaikinimas.
4. Atlyginimas parlamento nariams, kad jie galėtų atsidėti įstatymų leidėjo pareigoms, nepriklausomai nuo asmeninės finansinės padėties.
5. Rinkimų apygardų išlyginimas, kad būtų užtikrintas teisingas atstovavimas atsižvelgiant į rinkėjų skaičių.
6. Kasmetinis Parlamento atnaujinimas, kad būtų veiksmingiau prižiūrimi atstovai.

Nors šie reikalavimai buvo atmesti kelis kartus iš eilės, čartizmas buvo pirmoji profesinių sąjungų ir darbininkų asociacijų politinio dalyvavimo patirtis.

1848 m. čartizmo kova įgavo pagreitį rengiant didelę darbininkų demonstraciją. Apskaičiavę, kad bus sutelkta apie 500 000 darbininkų, čartistų lyderiai tikėjosi pagaliau paspausti parlamentą, kad šis patenkintų pagrindinius jų reikalavimus. Tačiau tų metų balandžio 10 d. numatyta demonstracija pasirodė esanti nepatenkinama dėl Didžiosios Britanijos sostinę užklupusios didžiulės audros.

Nepaisant to, kad čartizmas sužlugdė savo planus, jis suvaidino svarbų vaidmenį užtikrinant, kad darbininkų klasės klausimai ir problemos įgytų didesnę politinę svarbą. Netrukus po jo atsiradimo buvo sukurti įvairūs darbo įstatymai, skirti kovoti su darbo jėgos išnaudojimu ir tarpininkauti darbininkų ir pramonės buržuazijos santykiuose.

2. Naujasis ludizmas

Šiuolaikinėje visuomenėje technologinis progresas yra neatsiejama kasdienio gyvenimo dalis, tačiau vis dar egzistuoja judėjimai, kurie kritiškai vertina technologijų poveikį žmogaus gyvenimui ir socialinei struktūrai. Pavyzdžiui, kai kurie ekologiniai aktyvistai ir grupės priešinasi intensyviai išteklių naudojimui ir skatina tvarumo principus, kurie kartais konfliktuoja su greito technologinio vystymosi ideologija. Taip pat yra organizacijų, kurios kelia susirūpinimą dėl privatumo ir duomenų saugumo, ypač atsižvelgiant į vis didėjantį dirbtinio intelekto ir stebėjimo technologijų naudojimą. Be to, kai kurie darbininkų sąjūdžiai ir profesinės sąjungos išlieka budrūs dėl automatizacijos ir jos poveikio darbo rinkai, pabrėždami būtinybę apsaugoti darbo vietas ir užtikrinti teisingą darbuotojų atstovavimą technologinių pokyčių kontekste.

Nors šiuolaikiniai judėjimai prieš technologinį progresą gali neatrodyti tokie agresyvūs kaip XIX amžiaus ludizmas, jie vis tiek išreiškia panašius nuogastavimus dėl technologijų įtakos darbo sąlygoms, socialiniam teisingumui ir aplinkosaugai. Šie judėjimai dažnai remiasi moksliniais tyrimais ir vieša diskusija, siekdami skatinti atsakingą technologijų diegimą ir inovacijų valdymą. Jie taip pat akcentuoja poreikį užtikrinti, kad technologinė pažanga būtų naudinga visiems visuomenės nariams, o ne tik ekonomikos augimui ar verslo interesams.

Dabartiniai judėjimai taip pat dažnai naudoja technologijas savo pranešimų sklaidai ir bendruomenių mobilizavimui, pavyzdžiui, socialinius tinklus ir internetines platformas. Tai leidžia jiems pasiekti didesnę auditoriją ir skatinti tarptautinį bendradarbiavimą. Be to, šie judėjimai gali turėti įtakos politikos formavimui, skatindami įstatymų leidėjus kurti teisės aktus, kurie reglamentuotų technologijų panaudojimą ir užtikrintų etišką jų taikymą. Taigi, nors šiandieniniai judėjimai prieš technologinį progresą yra įvairesni ir sudėtingesni nei luditų eroje, jų esminės vertybės ir tikslai išlieka panašūs: siekis užtikrinti, kad technologijos tarnautų žmonių gerovei ir būtų naudojamos atsakingai, atsižvelgiant į visuomenės interesus ir aplinkos apsaugą.

Laisva rinka ir kapitalistinė visuomenė lemia nuolatinį naujų prekių, paslaugų ir technologijų augimą. Šių prekių gausa suteikia žmogui pasirinkimo laisvę ir įvairių produktų naudojimas atlieka reikalingas funkcijas. Nepaisant to, kad tai palengvina žmogaus kasdienybę, technologijos veda link pokyčių žmogaus gyvenime, visuomenėje ir aplinkoje. Naujasis ludizmas, arba neoludizmas yra šiuolaikinė filosofija, kuri nepasitiki arba bijo neišvengiamų pokyčių, kuriuos sukelia naujos technologijos (NOTES on LUDDITES and NEO-LUDDITES). Naujasis ludizmas kildinamas iš XIX-ame amžiuje Anglijoje atsiradusio socialinio judėjimo – ludizmo. Nors abiejų idėjų pavadinimai yra panašūs, jų tikslai, veikimo priemonės ir motyvacijos skiriasi.

Neoludizmas, arba naujasis ludizmas, yra judėjimas, kuris kritiškai vertina šiuolaikines technologijas ir jų poveikį visuomenei bei aplinkai. Šis terminas kilo iš XIX amžiaus Anglijos luditų, tekstilės darbininkų, kurie protestavo prieš pramoninę revoliuciją ir naujas gamybos technologijas, manant, kad jos pakeis žmogaus darbą ir sukels nedarbą. Neoluditai, panašiai kaip ir jų istoriniai pirmtakai, yra susirūpinę dėl technologijų keliamų socialinių ir ekologinių problemų. Jie mano, kad technologijos gali neigiamai paveikti žmonių gyvenimo kokybę, skatinti socialinę atskirtį ir netgi kenkti aplinkai. Neoludizmo judėjimas yra glaudžiai susijęs su antiglobalizacijos, anarchoprimityvizmo ir radikalaus ekologizmo judėjimais, kurie taip pat kritikuoja šiuolaikinės visuomenės gamybos ir vartojimo būdus. Neoluditai pabrėžia, kad technologijų plėtra turėtų būti atsakinga ir atsižvelgti į ilgalaikes pasekmes žmonėms ir aplinkai. Jie skatina grįžimą prie paprastesnių, tvariau vystomų gyvenimo būdų ir technologijų, kurios nekenktų gamtai ir užtikrintų

žmonių bendruomenių gerovę. Neoludizmas taip pat kelia klausimus apie technologijų naudojimo etiką, pavyzdžiui, dėl privatumo, duomenų saugumo ir dirbtinio intelekto poveikio darbo rinkai. Neoluditai ragina visuomenę ir politikus atidžiai svarstyti technologijų poveikį ir ieškoti būdų, kaip sumažinti neigiamą jų įtaką. Šis judėjimas atspindi didesnį susirūpinimą dėl to, kaip technologijos keičia mūsų kasdienybę ir kokia kryptimi juda mūsų visuomenė. Neoludizmas yra svarbus diskursas šiuolaikinėje technologijų ir visuomenės sąveikos analizėje, nes jis skatina diskusijas apie technologijų vaidmenį žmonių gyvenime ir jų poveikį ateities kartoms. Neoluditų argumentai gali būti naudingi formuojant atsakingą technologijų vystymo politiką ir skatinant tvarų vystymąsi. Tačiau neoludizmas taip pat sulaukia kritikos, nes kai kurie mano, kad jis gali stabdyti inovacijas ir technologinę pažangą, kuri yra būtina sprendžiant globalias problemas, pavyzdžiui, klimato kaitą ar sveikatos krizes. Neoludizmo judėjimas atspindi sudėtingą ir dažnai prieštaringą šiuolaikinės visuomenės santykį su technologijomis, kurios viena vertus gali būti naudingos, o kita vertus – kelti grėsmę žmonių gerovei ir aplinkai. Neoludizmas primena, kad technologijų plėtra turėtų vykti atsakingai ir atsižvelgiant į visas galimas pasekmes.

Pagrindiniai neoludizmo argumentai yra susiję su technologijų poveikiu visuomenei, ekonomikai ir aplinkai. Neoluditai teigia, kad technologijos, nors ir gali atnešti tam tikrų patogumų, taip pat gali sukelti žalą, pavyzdžiui, mažinant darbo vietas dėl automatizacijos, didinant socialinę atskirtį ir skatinant vartotojišką kultūrą, kuri kenkia aplinkai. Jie pabrėžia, kad technologijų plėtra turėtų būti atliekama atsakingai, atsižvelgiant į ilgalaikes pasekmes žmonių gyvenimo kokybei ir aplinkai. Neoluditai taip pat kritikuoja tai, kad technologijos dažnai yra naudojamos kaip priemonės didinti pelną, o ne spręsti svarbias socialines ar ekologines problemas. Jie ragina visuomenę ir politikus atidžiai svarstyti technologijų poveikį ir ieškoti būdų, kaip sumažinti neigiamą jų įtaką. Be to, neoludizmas atkreipia dėmesį į technologijų naudojimo etiką, pavyzdžiui, susijusią su privatumo, duomenų saugumo ir dirbtinio intelekto poveikio darbo rinkai klausimais. Neoluditai siūlo grįžti prie paprastesnių, tvariau vystomų gyvenimo būdų ir technologijų, kurios nekenktų gamtai ir užtikrintų žmonių bendruomenių gerovę. Jie taip pat pabrėžia, kad technologijų plėtra neturėtų vykti izoliuotai nuo visuomenės poreikių ir vertybių, ir kad būtina skatinti plačią visuomenės diskusiją apie technologijų vaidmenį mūsų gyvenime. Neoludizmo judėjimas atspindi didesnį susirūpinimą dėl to, kaip technologijos keičia mūsų kasdienybę ir kokia kryptimi juda mūsų visuomenė, bei skatina diskusijas apie technologijų vaidmenį žmonių gyvenime ir jų poveikį ateities kartoms.

Naujieji luditai, panašiai kaip ir jų istoriniai pirmtakai, yra susirūpinę dėl technologijų keliamų socialinių ir ekologinių problemų. Jie mano, kad technologijos gali neigiamai paveikti žmonių gyvenimo kokybę, skatinti socialinę atskirtį ir netgi kenkti aplinkai. Neoludizmo judėjimas yra glaudžiai susijęs su antiglobalizacijos, anarchoprimitivizmo ir radikalaus ekologizmo judėjimais, kurie taip pat kritikuoja šiuolaikinės visuomenės gamybos ir vartojimo būdus. Judėjimo šalininkai pabrėžia, kad technologijų plėtra turėtų būti atsakinga ir atsižvelgti į ilgalaikes pasekmes žmonėms ir aplinkai. Jie skatina grįžimą prie paprastesnių, tvariau vystomų gyvenimo būdų ir technologijų, kurios nekenktų gamtai ir užtikrintų žmonių bendruomenių gerovę. Neoludizmas taip pat kelia klausimus apie technologijų naudojimo etiką, pavyzdžiui, dėl privatumo, duomenų saugumo ir dirbtinio intelekto poveikio darbo rinkai. Naujieji luditai ragina visuomenę ir politikus atidžiai svarstyti technologijų poveikį ir ieškoti būdų, kaip sumažinti neigiamą jų įtaką. Šis judėjimas atspindi didesnį susirūpinimą dėl to, kaip technologijos keičia mūsų kasdienybę ir kokia kryptimi juda mūsų visuomenė. Neoludizmas yra svarbus diskursas šiuolaikinėje technologijų ir visuomenės sąveikos analizėje, nes jis skatina diskusijas apie technologijų vaidmenį žmonių gyvenime ir jų poveikį ateities kartoms. Šių laikų luditų argumentai gali būti naudingi formuojant atsakingą technologijų vystymo

politiką ir skatinant tvarų vystymąsi. Žinoma šis judėjimas taip pat sulaukia kritikos, nes kai kurie mano, kad jis gali stabdyti inovacijas ir technologinę pažangą, kuri yra būtina sprendžiant globalias problemas, pavyzdžiui, klimato kaitą ar sveikatos krizes. Naujasis ludizmas atspindi sudėtingą ir dažnai prieštaringą šiuolaikinės visuomenės santykį su technologijomis, kurios viena vertus gali būti naudingos, o kita vertus – kelti grėsmę žmonių gerovei ir aplinkai.

Naujasis ludizmas, kuris gali būti suprantamas kaip kritiškas požiūris į technologijų poveikį darbo vietoms ir žmogaus gyvenimo kokybei, primena, kad technologinė pažanga turėtų būti valdoma taip, kad ji tarnautų visuomenės, o ne tik verslo interesams. Tai reiškia, kad technologijos turėtų būti naudojamos taip, kad darbas taptų humaniškesnis ir suteiktų darbuotojams daugiau autonomijos. Šiandien, kai mes vis labiau priklausome nuo technologijų, svarbu prisiminti pirmųjų luditų pamokas ir ieškoti būdų, kaip technologijas pritaikyti taip, kad jos padėtų kurti teisingesnę ir bendruomeniškesnę visuomenę.

2.1. Naujojo ludizmo atsiradimas

Chellis Glendinning siekdama atkurti ludizmo judėjimą, 1990-aisiais išleido „Pastabas naujųjų luditų manifestui“. Nors prieš tai ne vienas autorius savo publikacijose buvo aprašęs idėjas prieš technologijas, Glendinning pateiktas tekstas tiesiogiai įvardino naujo judėjimo kilimą, kaip priemonę kovoti prieš naująsias technologijas. Autorė savo užrašuose naujuosius luditus įvardija kaip XX a. piliečius - aktyvistus, darbininkus, kaimynus, socialinius kritikus ir mokslininkus, kurie abejoja vyraujančia šiuolaikine pasaulėžiūra, skelbiančia, kad nevaržomos technologijos reiškia pažangą (Glendinning, The Anarchist Library, 1990). 1996-aisiais įvyko šių bendraminčių susirinkimas, arba kitaip žinoma kaip antrasis luditų kongresas. Jo metu aptarta, kaip turėtų veikti nauji luditai: nesmurtinis aktyvizmas, kurio šaknys glūdi širdyje ir kyla iš bendruomenės bei yra sustiprintas asmeniniu pavyzdžiu (Goodridge, 1996, p. 18). Joachim'as Diederich'as pažymi, kad pagal šio kongreso metu sukurtą sąvokos apibrėžimą, neoludizmas yra pasyvaus pasipriešinimo vartotojiškumui ir vis keistesnėms bei bauginančioms kompiuterių amžiaus technologijoms judėjimas, neturintis lyderių (2023, p. 2).

Neoludizmo judėjimas, kaip ir daugelis kitų socialinių judėjimų, yra gana decentralizuotas ir neturi vienos aiškiai apibrėžtos organizacijos ar pripažintų lyderių. Tai yra ideologija, kurią gali remti įvairūs asmenys ir grupės, turintys skirtingus požiūrius ir metodikas, bet bendrai pasisakantys prieš per didelį technologijų vaidmenį žmonių gyvenime. Naujieji luditai dažnai veikia per neformalias grupes ar bendruomenes, kurios gali organizuoti įvairias akcijas, diskusijas ar projektus. Jų tikslas – skatinti visuomenę atkreipti dėmesį į technologijų poveikį aplinkai ir žmogaus gerovei, taip pat ieškoti alternatyvių, tvariau vartojančių gyvenimo būdų. Nors neoludizmas neturi vieningos struktūros ar lyderystės, tam tikri asmenys ar autoriai kaip C. Glendinning ar Kirkpatrick'as Sale'as, gali būti laikomi šio judėjimo įkvėpėjais ar idėjų pradininkais.

2.1.1. Naujojo ludizmo keliami principai

C. Glendinning publikacijoje apie naująjį ludizmą pateikia ir jos keliamus judėjimo principus:

1. **„Naujieji luditai nėra nusiteikę prieš technologijas.** Technologijos yra neatsiejamos nuo žmogaus kūrybiškumo ir kultūros. Mes priešinamės tokioms technologijoms, kurios iš esmės griauja žmonių gyvenimus ir bendruomenes. Mes taip pat nepritariame technologijoms, kurios kyla iš pasaulėžiūros, kurioje racionalumas laikomas esminiu žmogaus potencialo faktoriumi,

materialinis įsigijimas - esminių žmogaus pasitenkinimo šaltiniu, o technologinė plėtra - esminių socialinės pažangos elementu“ (Glendinning, The Anarchist Library, 1990).

2. **„Visos technologijos yra politiškios.** Masinės technologinės visuomenės sukurtos technologijos yra tos, kurios tarnauja sistemos įtvirtinimui. Šios technologijos paprastai yra sukurtos siekiant trumpalaikio efektyvumo, lengvos gamybos, platinimo, rinkodaros ir pelno potencialo arba siekiant karinių tikslų“ (Glendinning, The Anarchist Library, 1990). Tokios technologijos kaip televizorius ar mobilus telefonas ne tik suteikia vartotojui naudingos informacijos ar pramogų, bet kartu ir yra priemonė leidžianti transliuoti reklamas ar kitus tikslinius pranešimus.
3. **„Asmeninis požiūris į technologijas yra pavojingai ribotas.** Norint išmokyti kritikuoti technologijas, reikia visapusiškai išnagrinėti jų sociologinį kontekstą, ekonomines pasekmes ir politines reikšmes. Tai reiškia, kad reikia klausti ne tik, kas įgyjama, bet ir ką bei kas praranda. Į technologijų diegimą reikia žvelgti ne tik iš žmogaus naudojimo perspektyvos, bet ir į jų poveikį kitoms gyvoms būtybėms, gamtinėms sistemoms ir aplinkai“ (Glendinning, The Anarchist Library, 1990).

Šie principai yra skirti ne tik į technologijas neigiamai žvelgiantiems asmenims, bet ir kiekvienam šiuolaikiniam žmogui. Neoludizmas nėra uždaras technofobų klubas, bet verčiau globali filosofija, kuri kviečia kiekvieną sustoti ir apsižvalgyti kur pasaulis juda. Pagal C. Glendinning pateiktus principus, žmogus turėtų užduoti klausimus ir įvertinti gilesnę technologijų įtaką (žr. **1 Lentelė**). Kaip autorė ir pažymi pačios technologijos nėra blogai, jos suteikia daugybę galimybių ir leidžia pasireikšti žmogaus genialumui. Vis dėl to, tame slypi pavojus: kuo daugiau sukurama, tuo daugiau naudojama ir šis ciklas tęsiasi. Vienas technologinis procesas negali egzistuoti be kito, todėl tarp pačių technologijų susiklosto simbiotiniai santykiai (Mander, 1978). Kai vieni įrenginiai generuoja kitus kapitalizmo ratas sukasi ir žmonės renkasi pirkti ir vartoti. Naujieji luditai įspėja apie šį technologijų politiškumą ir kviečia atsitraukti nuo šios sistemos ir mažinti savo įtaką aplinkai ir korporacijų plėtrai.

1 Lentelė. Kaip įvertinti technologiją. Sukurta pagal C. Glendinning (1990) aprašytus principus

Principas	Kriterijus
Naujieji luditai nėra nusiteikę prieš technologijas	Įvertinti technologijas, kiek jos griauia žmonių gyvenimus ir bendruomenes.
Visos technologijos yra politiškios	Įvertinti kiek sukurtos technologijos, padeda politinės sistemos įtvirtinimui
Asmeninis požiūris į technologijas yra pavojingai ribotas	išnagrinėti technologijų sociologinį kontekstą, ekonomines pasekmes ir politines reikšmes.

Ronald'as Bailey'is ese pavadinimu „Įtūžis prieš mašinas“ (angl. *Rage Against the Machines*) apibūdina, kad „neoluditams "globalizacija" reiškia tai, kas, jų teigimu, yra savaime suprantama "korporacijų galios" (laisva sąvoka, apimanti beveik visą pelno siekiančią ekonominę veiklą) centralizacija ir plėtra“ (2001). Šią globalizaciją neoluditai siūlo sustabdyti stabdant arba lėtinant technologijų plėtrą. Tai galima pasiekti naudojant neoluditų filosofiją, kuomet prieš įvedant naujas prekes ir technologijas, klausiama kokia yra nauda, žala ir ar iš viso yra tam tikro produkto poreikis. Bei antroji priemonė – laisvos rinkos ribojimas. Be abejo tai sugriauja visą kapitalizmo esmę, todėl neoluditai siūlo šią sistemą pakeisti į mažo pobūdžio savarankiškas autarkijas (mažus ūkius) (angl. *autarky*).

Kaip Malvin'as Kranzberg'as (1986, p. 545) teigia, „technologijos nėra nei geros, nei blogos; nei neutralios“. Tai reiškia, kad technologijos yra įrankiai ir priklausomai nuo to kaip jomis yra naudojamosi, jos gali teikti naudą arba žalą. Kadangi visos technologijos yra kažkieno sukurtos su tam tikru tikslu, jos atspindi kūrėjo vertybes ir todėl tampa nebe neutralios. Taigi technologijos kaip įrankiai visada yra tikslingi ir neoludizmo požiūriu prieš įtraukiant juos į rinką, reikia įvertinti potencialią naudą, žalą ir sukūrimo tikslą.

C. Glendinning (1990) neoluditų manifeste kartu pateikia ir pasiūlymus, pagal kuriuos pasaulis turėtų judėti į priekį:

1. Destruktyvių technologijų sunaikinimas.
2. Naujų technologinių formų paiešką.
3. Technologijų kūrimas, kuriose politika, moralė, ekologija ir technika būtų sujungtos gyvybės žemėje labai.
4. Vakarų technologinėse visuomenėse turėtų būti plėtojama gyvenimą skatinanti pasaulėžiūra.

Destruktyvios modernios technologijos turi potencialo padaryti žalos ne tik aplinkai bet ir žmonėms. Todėl C. Glendinning siūlo pašalinti branduolines, chemines, genetinių inžinerijos, televizijos, elektromagnetines ir kompiuterio technologijas (Glendinning, The Anarchist Library, 1990). Akivaizdu, kad cheminės ir branduolinės technologijos dėl savo mirtinos ir gamtai žalingos prigimties kelia pavojų pasaulio ateičiai, tačiau atsakingas naudojimas gali atnešti ir naudos. Kiti įrenginiai kaip kompiuteris ar televizorius taip pat teikia žmogui naudos kaip pramogos ar darbo palengvinimas, bet autorė pažymi, kad šios technologijos atitolina nuo realaus gyvenimo ir gali būti panaudoti dezinformacijos skleidimui (Glendinning, The Anarchist Library, 1990).

C. Glendinning (1990) teigimu, naujų technologijų formų paieška turėtų atvesti naują įrenginių bangą, kur įrankiai būtų lengvai adaptuojami kiekvienam vartotojui, o jų naudojimas nepalikėtų ilgalaikių naudojimo ženklų ir leistų vystyti nepriklausomumą. Iš esmės neoludizmas kviečia naujas technologijas kurti taip, kad paprastas vartotojas galėtų suprasti kaip jos veikia ir gali būti panaudojamos. Tai leistų jam pritaikyti šiuos įrenginius specifiskai savo reikmėms ir tolimesniam tobulinimui. Pavyzdžiui *Android* mobilusis telefonas, kuris leidžia vartotojui įdiegti programas ar individualizuotas operacinės sistemos versijas, kurios atitinka specifinius poreikius. Tai taip pat įrenginiai neturėtų riboti žmogaus laisvės, bet leistų jai išsireikšti.

Technologijų kūrimas gyvybei žemėje labai, reiškia visapusiškai atsakingą plėtrą. C. Glendinning siūlo naudoti:

- vietinius energijos šaltinius, naudojančius saulės, vėjo ir vandens technologijas, kurios yra atsinaujinančios ir stiprina bendruomenės santykius bei pagarbą gamtai;
- ekologiškas, biologines technologijas žemės ūkyje, inžinerijoje, architektūroje, mene, medicinoje, transporte ir gynyboje, kurios tiesiogiai kyla iš gamtos modelių ir sistemų;
- konfliktų sprendimo technologijas, kurios pabrėžia bendradarbiavimą, supratimą ir santykių tęstinumą;
- decentralizuotas socialines technologijas, skatinančias dalyvavimą, atsakomybę ir įgalinimą (1990).

Kitaip tariant, technologijos turėtų suartinti žmones, kurti bendruomenes, mažinti neigiamą įtaką aplinkai. Žmonės turėtų kurti technologijas su tikslu išspręsti kitų žmonių susiduriamas problemas, o ne pelnui siekti.

Ateities pasiūlymus C. Glendinning užbaigia teigdama, kad „Mes numatome tvarią žmonijos ateitį, jei ir kai Vakarų technologinės visuomenės pertvarkys savo mechanistines projekcijas ir skatins kurti mašinas, techniką ir socialines organizacijas, gerbiančias žmogaus orumą ir gamtos vientisumą“ (1990). Kaip ir anksčiau autorės išsakytose mintyse, matoma kritika kapitalistinei visuomenei, kuri pelną ir inovacijas kelia virš tvarumo ir ilgaamžiškumo. Priešingai nei kiti anksčiau išsakyti pasiūlymai, šis yra daug platesnis ir sunkiau pasiekiamas. Labiau į vartotoją orientuotų technologijų kūrimas gali plisti ir kapitalistinėje visuomenėje, tačiau autorė specifiškai išskiria ją, kaip kliūtį tolimesnei pasaulio gerovei. Tai pabrėžia, kad kai kurių neoluditų gyvenimo principų gali laikytis bet kas, tačiau problema slypi visuomenėje ir laisvoje rinkoje. Kitaip tariant, neoludizmo priešinimasis technologijoms yra paremtas kapitalistinės sistemos kritika. Kirpatrick'as Sale'as pabrėžia, kad „Būtent ši ekonominė sistema lėmė Vakarų civilizacijos norą pavergti save mašinoms, nes kai kurie žmonės iš to gauna didžiulę naudą, o išlaidas patiria kiti žmonės ir planeta“ (Glendinning, Mills, ir Sale, 2009).

Radikalesnį požiūrį į technologijų plėtrą pateikia Theodore'as Kaczynski's. Autorius neslepia savo neigiamo nusistatymo prieš įrenginius ir net yra atlikęs teroristinių išpuolių. Vis dėl to, kalbėdamas apie visuomenės ateitį, pateikia jo keliamas vertybes ir žingsnius, kaip ji turėtų formuotis:

1. **„Visų šiuolaikinių technologijų atmetimas.** Tai logiškai būtina, nes šiuolaikinės technologijos yra visuma, kurios visos dalys tarpusavyje susijusios; negalima atsikratyti blogų dalių, neatsisakius ir tų, kurios atrodo geros“ (Kaczynski, 2010, p. 215). Autorius pastebi, kad ribotas arba atsakingas technologijų naudojimas nėra pakankama priemonė susitvarkyti su pasaulio problemomis. Todėl kelia technologinio atmetimo ir kartu naikinimo idėją.
2. **„Pačios civilizacijos atmetimas.** Tai irgi logiška, nes dabartinė technologinė civilizacija yra tik naujausias civilizacijos proceso etapas, o ankstesnėse civilizacijose jau būta blogio užuomazgų, kuris šiandien tampa toks didelis ir pavojingas“ (Kaczynski, 2010, p. 215). T.Kaczynski's pastebi, kad civilizacija yra nuolat kintantis darinys, kuris yra sudarytas iš praeities pasiekimų ir dabarties inovacijų. Galima pastebi, kad dabartinis civilizacijos etapas nėra galutinis ir tai kaip pasaulis toliau vystysis turės tiesioginę įtaką ateities civilizacijai.
3. **„Materializmo atmetimas** ir jo pakeitimas gyvenimo samprata, kurioje vertinamas nuosaikumas ir savarankiškumas, o turto ar statuso įgijimas yra smerkiamas. Materializmo atmetimas yra būtina technologinės civilizacijos atmetimo dalis, nes tik technologinė civilizacija gali suteikti materialinių gėrybių, nuo kurių šiuolaikinis žmogus yra priklausomas“ (Kaczynski, 2010, p. 215). Ne tik technologijos, bet ir visi kapitalistinės sistemos produktai ragina žmogų pirkti ir vartoti, dėl šios priežasties autorius nemato kitos išeities, kaip tik visos sistemos atmetimas. Kaip ir visose T.Kaczynski'o idėjose, galima pastebėti radikalumą, kai raginama ne mažinti vartojimą ir nuosavybės kiekį, bet visiškai atsisakyti materialaus turto.
4. **„Meilė ir pagarba gamtai ar net jos garbinimas.** Gamta yra priešingybė technologinei civilizacijai, kuri grasina gamtai mirtimi. Todėl logiška gamtą iškelti kaip teigiamą vertybę, kaip priešpriešą neigiamai technologijos įtakai“ (Kaczynski, 2010, p. 215). Gamta laikoma kaip vienintelis natūralus technologijų šaltinis, kuris yra priešprieša žmogaus sukurtiems įrenginiams. Todėl technologijų sukeltas problemas gali išspręsti jų atsisakymas ir sugrįžimas į gamtą ir pagarbą jai.

5. „**Laisvės išaukštinimas.** Iš visų dalykų, kuriuos iš mūsų atima šiuolaikinė civilizacija, laisvė ir artumas su gamta yra patys brangiausi“ (Kaczynski, 2010, p. 215). Autorius pastebi, kad civilizacija uždaro žmogų „betono džiunglėse“, kur technologijos ir kiti civilizacijos triukšmai neleidžia žmogui iš tiesų būti laisvam. Tai gali pasireikšti per pareigas, įrenginių sukeltus išblaškymus, visuomenės ar civilizacijos taisykles. T.Kaczynski'is skelbia, kad tik gamtoje žmogus yra laisvas ir jos siekimas turėtų būti pagrindinis žmogaus tikslas.
6. „**Nubausti už dabartinę padėtį atsakingus asmenis.** Mokslininkai, inžinieriai, korporacijų vadovai, politikai ir t. t., kurie sąmoningai ir tikslingai skatina technologinę pažangą ir ekonomikos augimą, yra didžiausi nusikaltėliai“ (Kaczynski, 2010, p. 216). Čia itin ryškiai pastebima T.Kaczynski'o radikalią pusę. Jis jau kaltina nebe kapitalistinę sistemą, bet konkrečius asmenis ir ragina juos nubausti, kaip jis pats vėliau ir padarė savo teroro išpuoliais. Anot autoriaus inovatorių neapdairus progreso siekius sukelia visas šiandienines problemas ir netgi vadina juos „blogesniais už Staliną ar Hitlerį“ (Kaczynski, 2010, p. 216).

T.Kaczynski'o pateikiami neoludizmo principai pasižymi radikalumu ir aiškiu pasaulio kritikavimu. Jo požiūriu dabartinės visuomenės nebeįmanoma išgelbėti, todėl reikia ją iš naujo atstatyti. Vienintelis būdas tai sėkmingai padaryti yra grįžimas į gamtą, jos garbinimas ir perėjimas prie primityvių technologijų. Autorius pabrėžia, kad technologijos, civilizacija ir materialios gėrybės atima žmogaus laisvę ir kenkia jo gerovei. Ir turbūt kraštutiniausia jo siūloma idėja yra nubausti žmones atsakingus už dabartinę kapitalistinę sistemą: inovatoriai, vizionieriai, vadovai ir kapitalo savininkai.

C. Glendinning ir T. Kaczynski'o pateikiami neoludizmo principai drastiškai skiriasi. Kai C. Glendinning pateikia neoludizmo idėją, ji pristato tai kaip taikų, decentralizuotą pasauliu susirūpinusių bendraminčių judėjimą, kuris taikiai per savo paties požiūrio ir kartu visuomenės keitimą, gali išspręsti technologijų iškeltas problemas. Tuo tarpu T. Kaczynski'o įsivaizduojamas judėjimas yra anarchistinis, radikalus ir iš kitos pusės – ludistiškas. Jis kviečia imtis realių veiksmų, gadinti, griauti, naikinti technologijas ir tuos, kurie jas skleidžia. Taip pat autorius nebemato ateities, kurioje žmogus galėtų simbiotiškai gyventi su technologijomis, todėl propaguoja visišką civilizacijos naikinimą ir perėjimą į primityvesnį gyvenimą gamtoje.

Nepaisant to, kad abiejų autorių pateikiami judėjimo principai yra itin skirtingi savo pritaikymu, juose galima pastebėti daug panašių vertybių. Kritiškai vertinamos technologijos, jų įtaka aplinkai, žmogui ir visuomenei. Abu autoriai pastebi neigiamą kapitalistinės visuomenės ar civilizacijos įtaką ir ragina ją pakeisti kita sistema. Šie neoludistai pastebi kapitalistinės sistemos naratyvą, kuris yra savaiminis: iš vieno išradimų gimsta kiti juos papildančius. Tiek C. Glendinning ir T. Kaczynski'o pastebi, kad technologijos turi itin galias pasekmes ir paverčia žmogų nuo jų priklausomu.

Remiantis abiejų autorių pateiktomis idėjomis, galima sudaryti bendrą neoludizmo principų sąrašą:

1. Neoludizmas ragina **kritiškai vertinti technologijas**
2. **Didelis dėmesys skiriamas aplinkai**, neigiamam technologijų poveikiui jai
3. **Kapitalistinė sistema** skatina gamtos niokojimą bei neapdairią technologijų plėtrą, todėl ji **turėtų būti pakeista** kita sistema
4. **Pavojingų technologijų naikinimas**
5. **Technologijos turi būti paprastesnės ir tarnauti žmogui**

Kadangi neoludizmas yra decentralizuotas judėjimas, jo apraiškos tarp skirtingų asmenų skiriasi, tačiau galima pastebėti ir tokių bruožų, kurie nusako šios filosofijos esmę ir pagrindinius įsitikinimus. Šie, aukščiau pateikti, 5 principai glaudžiai nusako pagrindines judėjimo idėjas, bet norint tinkamai suprasti neoludizmą, reikia į juos įsigilinti.

Kritinis technologijų vertinimas reiškia bent dalinį atsitraukimą nuo jų, įsigilinimą į jų poveikį bei racionalų apsisprendimą kaip su jomis elgtis. Neoluditas turėtų klausti kodėl tam tikros technologijos atsiranda, kokia jų įtaka, kokie potencialūs ilgalaikiai poveikiai, koku tikslu jos buvo sukurtos ir kam jos teikia naudą. Matant itin pavojingas technologijų pasekmes, neoluditai turėtų išreikšti savo susirūpinimus ir imtis veiksmų, nesvarbu ar tai būtų protestavimas, straipsnių rašymas ar tiesiog įrenginio nenaudojimas.

Neoluditų dėmesys aplinkai gali būt išreiškiamas įvairiais būdais, tačiau pagrindinis – savo veiksmų reguliavimas, kad būtų daroma kuo mažesnė žala gamtai. Šis judėjimas yra susirūpinęs ilgalaikiu technologijų poveikiui aplinkai. Taip pat yra svarbus ir žmogaus ryšys su gamta, ji padeda grįžti į paprastesnius laikus, atsigauti nuo kasdieninių įrenginių.

Pagrindinė neoluditų pastebima ir kritikuojama dalis yra kapitalistinė visuomenė, kuri prioretizuoja greitą pelną ir naujas inovacijas virš ilgaamžiškumo ir gamtos. Ši sistema sukuria produktus ir pastoviai žmogui siūlo nereikalingus produktus. Tai lemia didesnę vartojimą ir ciklą, kur viena technologija priveda prie kitos. Neoludizmas kritikuoja šią sistemą, jos kuriamą atskirtį ir didėjančią individualizmą. Todėl šis judėjimas ragina pereiti prie kitų mažiau žalingų sistemų kaip maži savarankiški ūkiai. Taip pat raginama riboti technologijų plėtimą bei prieš įvedant naujas technologijas apsvarstyti jų potencialias grėsmes bei naudas.

Neoludizmas vertindamas kai kurias technologijas, grįžta prie pirmojo ludizmo idėjų. Pavojingos technologijos kaip branduolinės, cheminės, genų mutacijos bei kitos gamtos ir žmonijos ateičiai grasinančios inovacijos turėtų būti sunaikintos. Radikalesni neoluditai gali įžvelgti ir kitų technologijų ilgalaikius pavojus ir taip pat raginti jų sunaikinimą. Verta paminėti, kad šis noras sunaikinti technologijas kyla ne iš idėjos, kad technologijos yra blogai, bet verčiau iš susirūpinimo, kad turint branduolinius, cheminius ar kitus ginklus ir technologijas, galime pasiekti abipusiai užtikrintą sunaikinimą (angl. *Mutually Assured Destruction*, arba *MAD*).

Daugelis turbūt retai susimąsto kaip veikia tam tikros technologijos, todėl kartais įrenginio pritaikymas asmeniniams poreikiams gali būti sudėtingas. Suvokimo kaip veikia tam tikros programos ar tinklapių trūkumas, padaro, kad žmogus tarnautų technologijai, o ne atvirkščiai. Naršant internete, naudojant programėles, žmogus korporacijoms pateikia tam tikrus duomenis apie savo įpročius ar pomėgius. Ši informacija leidžia tobulinti algoritmus, pateikti specifines reklamas ir taip įgauti daugiau pelno. Dėl šių ir kitų priežasčių, neoluditai siūlo pakeisti technologijas, kad jos taptų paprastesnės ir tarnautų žmogui palengvinant specifines užduotis.

2.2. Naujojo ludizmo ideologiniai požūriai

Machiej'us Kryszczuk'as ir Michael'as Wenzel'is straipsnyje pabrėžia, kad skirtingai nei jų pirmtakai, neoluditai šiandien nenaikina mašinų (programų, kompiuterių, išmaniųjų telefonų ir t. t.), nes šiuolaikinės priemonės (ypač informacinės technologijos) nėra naudojamos tik darbui ir nėra sąmoningai suvokiamos bei kaltinamos dėl nedarbo (2017, p. 54). Priešinimasis technologijoms gali būti išreiškiamas kitais būdais, pavyzdžiui masinių žiniasklaidos priemonių atmetimas, naujausių

įrenginių nenaudojimas, sąmoningas produktų vartojimas. Tai yra tik keli būdai kaip šiuolaikiniai luditai kovoja prieš įrenginius. Straipsnyje „Neoludizmas: šiuolaikinė veikla ir ne tik“ apibrėžiami keturi skirtingi naujųjų luditų požiūriai (žr. **2 Lentelė**): ekonominis neoludizmas, romantinis-pastoralinis neoludizmas, dvasinis-ideologinis neoludizmas ir anarchistinis neoludizmas (Kryszczuk ir Wenzel, 2017).

2 Lentelė. Neoludizmo socialinės-ekonominės tendencijos ir kultūrinės apraiškos formos (Kryszczuk ir Wenzel, 2017, p. 61)

Naujojo ludizmo tipas	Socialinė ir ekonominė tendencijos	Kultūrinės apraiškos
Ekonominis	Vidutinis kapitalizmo atmetimas; Grįžimas prie socialinės rinkos ekonomikos su stipriu valstybės įsikišimu; "Tvaraus vystymosi" politika; Reindustrializacija ir reagrarizacija.	Vidutinis ir (arba) nenuoseklus kai kurių šiuolaikinių technologijų ar komunikacijos formų atmetimas; Nenuoseklus požiūris į aplinkosaugą.
Romantinis-pastoralinis	Vidutinis kapitalizmo atmetimas; Priešiškumas bet kokiai masinės pramoninės gamybos formai.	Gamtosauga (naivi), mokslo plėtros atmetimas
Dvasinis-ideologinis	Komunitarizmas (religinis) (angl. <i>communitarianism</i>)	Technologinės srities ir socialinės pažangos atmetimas.
Anarchistinis	Anarchija	Radikalus (kartais smurtinis) šiuolaikinės tvarkos atmetimas naudojant technologinės sferos siūlomas priemones.

Autoriai M. Kryszczuk'as ir M. Wenzel'is iškelia neoluditų judėjimo ypatumus, kurie skiriasi nuo praeities luditų. Šiandienos neoluditai, priešingai nei jų pirmtakai, renkasi kitokias protesto formas, pavyzdžiui, atsisakymą naudotis masinės žiniasklaidos priemonėmis ar naujausiais įrenginiais, tačiau kartais renkasi ir radikalų požiūrį ir imasi technologijų gadinimo. Toks pasirinkimas atspindi sąmoningą požiūrį į technologijų vartojimą ir priešinimąsi jų įtakai kasdieniame gyvenime.

2.2.1. Ekonominis neoludizmas

Ekonominis neoludizmas pabrėžia būtinybę demokratiškai valdyti kapitalizmą, kuris, be kita ko, kaltas dėl technologinės bedarbystės, socialinės nelygybės ir skurdo (Kryszczuk ir Wenzel, 2017, p. 55). Šiuo požiūriu naujasis ludizmas, nukreiptas prieš liberalią ekonomikos sistemą, siekia užkirsti nedarbą ir bendruomenių griuvimą. Tai gali būti pasiekta vykdant reagrarizaciją arba reindustrializaciją. Ekonominėje erdvėje neoludizmas priešinasi idėjai, kad darbų automatizacija leidžia žmogui pereiti prie daugiau kompetencijos reikalaujančių darbų. 2023 metais atliktoje apklausoje dėl galimų atleidimų iš darbo JAV įmonėse dėl ChatGPT diegimo, pastebėta, kad apie 30 proc. darbdavių mato darbuotojų kiekio mažėjimą dėl dirbtinio intelekto naudojimo darbo srityje (Thormundsson, 2023). Dirbtinio intelekto ir kitų naujųjų technologijų diegimas į darbo rinką ne tik mažina reikiamų žemesnės kvalifikacijos darbuotojų kiekį, bet ir sukuria tendenciją, kurioje darbuotojam reikalingos specifinės žinios. Neoluditai, skeptiškai žiūrintys į pažangą, vis dėlto klausia: kas nutiks, kai mašinos aplenks žmones visais arba beveik visais atžvilgiais, palikdamos tik siaurą inžinierių, programuotojų ir asmenų, pasižyminčių aukščiausio lygio kūrybiškumu, kurio mašinos negali pakartoti, grupę (Kryszczuk ir Wenzel, 2017, p. 56)?

Kalbant apie 4.0 industriją, Mucahit'as Civriz'as ir Sabri'is Öz'as pastebi, kad nors automatizavimas padidėjo, ypač automobilių sektoriuje, tačiau nedarbas nepadidėjo (Civriz ir Öz, 2022, p. 120). Šis pavyzdys leidžia suprasti, kad nepaisant to, jog automatizacija ir įrenginiai tampa integruoti į darbo aplinką ir taip sumažinama tam tikrų darbo vietų skaičių, tai leidžia sukurti naujas darbo vietas kitose srityse. Automatizacija pakeičia žmogaus darbo pobūdį, tai reiškia, kad vietoj fizinės veiklos pereinama prie protinės: sprendimų kūrimo, informacijos rinkimo ir kita.

Ekonominis neoludizmas atspindi tam tikrą nerimą dėl technologijų įtakos darbo vietoms, tačiau yra ir kitų nuomonių, pavyzdžiui, M.Civriz'o ir S.Öz'o tyrimas rodo, kad automatizacija gali ne tik mažinti tam tikras darbo vietas, bet ir kurti naujas, reikalaujančias aukštesnio lygio kompetencijų. Tai rodo, kad technologinė pažanga gali būti tiek iššūkis, tiek galimybė darbo rinkai, priklausomai nuo to, kaip ji yra valdoma ir integruojama į visuomenę.

2.2.2. Romantinis-pastoralinis neoludizmas

Romantinis-pastoralinis neoludizmas siejamas su aplinkosauginiais judėjimais, metančiais iššūkį šiuolaikinei masinei gamybai, pavyzdžiui, ekologijos, savivaldybiškumo (angl. *municipalism*), vegetarizmo ir vietinio natūralizmo mada (Kryszczuk ir Wenzel, 2017, p. 56). Naujasis ludizmas gali būti charakterizuojamas kaip grįžimas prie šaknų, kuomet atsisakoma materialių objektų, grįžtama prie mažų, uždarų, į šeimą panašių bendruomenių. Atsijungimas nuo tinklo ir grįžimas prie gamtos šio tipo naujesiems luditams yra kaip tiesioginis atsakas ir vaistas nuo modernių technologijų sukurtų problemų. Vienas tokių žmonių, kurie atsisakė technologijų ir perėjo prie paprastesnio gyvenimo gamtoje yra Mark'as Boyle'is. Straipsnyje kalbėdamas apie savo patirtį, jis teigia: „Vieną dalyką galiu pasakyti drąsiau: jei ir toliau laikysimės šios politinės masinio industrializmo ideologijos, kuri mums davė greitosios pagalbos automobilius, dializės aparatus, neįgalųjų vežimėlius ir antidepresantus, ne tik toliau kenksime savo fizinei, emocinei ir psichinei sveikatai (dėl to dar daugiau žmonių prireiks tokių dalykų), bet ir sunaikinsime didžiąją dalį gyvybės žemėje“ (Boyle, 2017).

Toks atsiribojimas nuo pasaulio gali padėti išspręsti modernių technologijų sukeltas problemas kaip pavyzdžiui depresija, vienišumas, informacijos perteklius, ekrano sukeltas nuovargis, tačiau tai sukelia ir kitų problemų. Be kita ko, nenaudojant modernių technologijų viskas užtrunka daug ilgiau laiko, be kitų pagalbos viską reikia išmokti ir atrasti pačiam iš naujo. Todėl kaip išeitis tampa atsiskyrėlių bendruomenės, kur vieni kitiems gali padėti, dalintis savo žiniomis, palengvinti ar paspartinti kasdieninius darbus.

Romantinis-pastoralinis neoludizmas, siejamas su aplinkosauginiais judėjimais, atspindi grįžimą prie šaknų ir atsiribojimą nuo masinės gamybos. Ši ideologija, kaip teigia M. Kryszczuk'as ir M. Wenzel'is, skatina ekologiją, savivaldybiškumą, vegetarizmą ir vietinį natūralizmą. Mark'as Boyle'is, gyvenantis be pinigų ir modernių technologijų, yra vienas iš šios filosofijos atstovų. Jo patirtis rodo, kad toks gyvenimo būdas gali padėti spręsti problemas, susijusias su modernių technologijų poveikiu, tačiau taip pat kelia naujų iššūkių, reikalaujančių bendruomeniškumo ir žinių dalijimosi.

2.2.3. Dvasinis-ideologinis neoludizmas

Dvasinė-ideologinė neoludizmo forma priskiria darbui nematerialią, vidinę vertę, pabrėždama etinį-moralinį ekonominės veiklos aspektą (Kryszczuk ir Wenzel, 2017, p. 57). Dvasinis neoludizmas yra suprantamas kaip ryškus religinis konceptas. Ideologija, kuri kviečia atsisakyti vartotojiškumo, prekės fetišizacijos, populiariosios kultūros (angl. *pop culture*) bei pakeisti tai į dvasingumą

praktikavimą bei balansą tarp darbo ir asmeninio gyvenimo. Iš esmės, ši neoludizmo atšaka yra panaši į ekonominį naująjį ludizmą. Abiejų atšakų tikslas – apriboti kapitalizmo plitimą ir jo įtaką. Dvasinis-ideologinis neoludizmas šio tikslo siekia per religines ideologijas ir judėjimus, kurie reiškia nepasitenkinimą technologijoms, mokslo sritims bei kapitalistinėms idėjomis, kuriose prekė ar technologija tampa svarbesne dalimi nei žmogus ar dievybė.

2.2.4. Anarchistinis neoludizmas

Anarchistinis naujasis ludizmas, priešingai nei kiti požiūriai, naudoja pirmųjų luditų taktiką ir tiesiogiai gadina technologijas. Anarchistinis neoludizmas yra kaip atskiras požiūrio tipas, kai valstybė, technologinė sritis ir mokslas puolami naudojant iš "priešo" pasisavintas priemones ir metodus (Kryszczuk ir Wenzel, 2017, p. 59). Kitaip tariant kovoti prieš technologijas pasinaudojant pačiomis technologijomis. Anarchistinis neoludizmas pasižymi radikalumu. Pasekėjai dažnai imasi drastiškų priemonių: gadina įrenginius, aktyviai dalyvauja ir rengia protestus, renkasi atsiskyrėlių gyvenimo stilių. Šis neoludizmo požiūris negatyviai žiūri ir į valdžios įtaką, mokesčius ar laisvių ribojimą. Iš šios idėjos kyla įvairūs atskiri judėjimai, kuriuos taip pat galima priskirti anarchistiniam neoludizmui. Tai yra grupės kaip hakeriai, nuo tinklo atsijungę (angl. *off-grid*) judėjimai, anarchoprimitivistai, kiberpanko kontrakultūra (angl. *cyberpunk counterculture*) ir kiti. Šie judėjimai priešinasi technologijoms, jų poveikiui visuomenei bei kapitalistinei sistemai. Puikus to pavyzdys yra krypto-anarchijos judėjimo įkūrėjas Timoth'is May. Kripto-anarchistų manifeste T. May pateikia idėją apie erdvę be valdžios įsikišimo, mokesčių bei laisva prieiga prie informacijos (May, 1994). Ši erdvė dabartiniame pasaulyje yra žinoma kaip tamsusis tinklas (angl. *dark web*), kuriame vyrauja anonimiškumas, valdžios įsikišimo stygius, visiška žodžio laisvė.

Anarchistinis neoludizmas, kaip atskiras ideologinis srautas, išsiskiria savo radikaliu požiūriu į technologijas ir valstybės institucijas. Šis judėjimas, remdamasis pirmųjų luditų metodais, siekia kovoti su technologinės pažangos neigiamu poveikiu, naudodamas tas pačias technologijas kaip priemonę priešinimuisi. Toks paradoksas atspindi anarchistinio neoludizmo esmę – priešintis autoritarizmui ir technologiniam dominavimui per aktyvų pasipriešinimą ir alternatyvių gyvenimo būdų paiešką. Tai apima įvairias grupes, nuo hakerių iki kiberpanko kontrakultūros, kurios dalijasi bendru tikslu – sukurti visuomenę, kurioje informacijos laisvė ir asmeninė autonomija būtų aukščiausios vertybės.

2.3. Naujojo ludizmo filosofiniai pagrindai

Naujasis ludizmas kyla iš pirmojo XIX amžiaus ludizmo, kuris priešinosi neteisėbei darbo srityje ir visuomenėje. Pasipriešinimai vykdavo įvairiai, nuo eilių ar proklamacijų rašymo iki įrenginių laužymo. Tačiau neoludizmas iš savo pirmtakų šių veiksmų neperėmė, arba tik dalinai. Mašinų laužymas yra keičiamas į sistemos laužymą, arba kitaip kritinį mąstymą nukreiptą prieš technologijų poveikį šiandieninėje visuomenėje. Šis judėjimas tampa filosofija skirta apmąstyti technologijų ir kapitalizmo poveikį pasaulyje. Norint pilnai suprasti neoludizmo judėjimą, reikia įvertinti jo filosofinius pagrindus.

2.3.1. Technologinio determinizmo kritika

Vienas iš neoludizmo filosofinių pagrindų yra technologinio determinizmo kritika. Robin'as Williams'as ir David'as Edge'as (1996) išskiria du pagrindinius technologinio determinizmo principus:

1. Technologijų pobūdis ir pokyčių kryptis yra neproblemiški arba iš anksto nulemti (galbūt priklausantys nuo vidinės „techninės logikos“ arba „ekonominio imperatyvo“);
2. technologijos turi būtiną ir determinuotą „poveikį“ darbui, ekonominiam gyvenimui ir visai visuomenei: taigi technologiniai pokyčiai sukelia socialinius ir organizacinius pokyčius (p. 859).

Tai reiškia, kad technologijos yra neutralios ir jų kūrimas vystomas pagal technologinę logiką arba ekonomines jėgas. Vienos technologijos sukūrimas lemia jos integravimą arba panaudojimą kuriant kitus įrenginius. Pavyzdžiui mikroprocesoriaus išradimas leidžia sukurti mažesnius, greitesnius ir efektyvesnius įrenginius. Kitaip tariant technologinis procesas yra natūralus senų įrenginių adaptavimas ir pritaikymas naujiesiems. Ši idėja neigia socialinių ir kultūrinių jėgų poveikį technologijų kūrimui ir naudojimui. Veikiau technologijų kūrimui didesnę įtaką turi ekonominės galios. Technologijos kuriamos nes atneša pelno arba kaip tik neįtraukiamos į rinką dėl didelių gamybos ar naudojimo kaštų. Antroji technologinio determinizmo idėja teigia, kad technologijos turi neišvengiamą įtaką darbui, ekonomikai ir visuomenei. O tai tiesiogiai nurodo, kad technologijos keičia visuomenę, o ne atvirkščiai. Pagal šią idėją galima suprasti, kad žmogus negali formuoti technologijų plėtros, o tik priimti jos įtaką savo kasdieniniam gyvenimui.

Iš neoludizmo požiūrio, technologijos tobulėjimas ir pasiekimai kyla iš visuomenės susidūrimo su technologijomis ir būtent socialinė jėga turėtų nurodyti kaip plečiasi technologijos (Tolu, 2019, p. 4). Technologijoms kintant ir tobulėjant, žmogaus poreikiai tampa formuojami technologijų, o ne atvirkščiai. Kaip pavyzdį paimčiau *Apple* kompanijos sprendimą pašalinti ausinių jungtį iš savo telefonų. Universali jungtis leidžia vienas ausines naudoti su daugybe įrenginių ir tai suteikia ne tik patogumą, bet ir leidžia žmogui turėti daug pasirinkimų. Tačiau kompanijos sprendimas ją pašalinti priverčia žmogų ieškoti kitų išeikių, kaip prietaisai leidžiantys pakeisti vieną jungtį į kitą, arba pačios *Apple* kompanijos išleistos bevielės ausinės. Kitaip tariant, kompanija sukėlė problemą, kur jos nebuvo ir iš karto pasiūlė jai išeitį už papildomą mokestį. Šis pokytis lėmė tarptautinį bevielių ausinių rinkos atsiradimą ir spartų plitimą.

„Technologijos atspindi vertybes ir įsitikinimus tų, kurie jas įdiegia ir įsisavina; progresyvus nacionalinės valstybės kapitalizmas sukurs vienokią technologiją, o decentralizuotas gentinis anarchokomunizmas - visiškai kitokią“ (Sale, 1999 cit. iš Bailey, 2001). Kitaip tariant socialinės, ekonominės ir politinės sistemos daro įtaką technologijų plėtrai, nes išradimai atspindi jų kūrėjų tikslus. Taigi **technologijos nekuriamos vakuume, bet aplinkos sistemų poreikiai nurodo inovacijų plėtros kryptį.** Traktorius urbanizuotam mieste turėtų mažai naudos kaip ir sportinė mašina bekelėje. Technologijos tikslas yra būti panaudotai, taigi jeigu produktas neatneša šios naudos, jis neturi ir prasmės. Kapitalistinėje visuomenėje galima pastebėti šį principą, technologijos kuriamos, kad atneštų kuo daugiau pirkėjų, taigi universalūs produktai ir tampa pelningiausiaisiais.

Kaip C. Gledding (1990) pažymi, žmogaus požiūris į technologijas gali būti labai ribotas, todėl reikia įvertinti visapusę jų įtaką. Iš šios idėjos galima išvelgti technologinio determinizmo priešinimosi apraiškas. Arba kitaip, **žmogus gali daryti įtaką technologijų plėtrai.** Inovacijų kūrėjai turi pasirinkimą kur kreipti savo pastangas, kokią technologiją ir koku tikslu plėtoti. Taip pat įvairūs socialiniai judėjimai ar įstatymai gali pakeisti technologijos kūrimo ar įtraukimo procesą. To pavyzdys gali būti 2020 metų filmas „Ežiukas Sonic“ (anlg. „*Sonic the Hedgehog*“), kai po neigiamos visuomenės reakcijos į animaciją, viduryje gamybinio proceso, veikėjo modelis buvo perdarytas. Tai parodo, kad žmogus gali kreipti technologijos plėtros kryptį link didesnės naudos visuomenei.

Vienas iš pagrindinių neoludizmo principų nusako, kad technologijos turi būti paprastesnės ir tarnauti žmogui. Tai nusako, kad žmogus gali kurti **alternatyvias technologijas**, kurios geriau atitinka naudotojo tikslus. Technologijų kūrimas nėra vien tiek korporacijų ar išradėjų sritis, kiekvienas žmogus gali pasigaminti sau įrankį, arba adaptuoti jau esamus. Inovacijos nėra vienintelis būdas plėsti technologijų sritį. Senų įrenginių naudojimas kasdienybėje arba jų patobulinimas su šių dienų įrankiais irgi gali būti laikoma kaip technologijų plėtra. Anot neoluditų, alternatyvios technologijos turėtų būti tvaresnės, atnešt socialinį gėrį ir padėti žmogui. Senų įrenginių ir išradimų naudojimas, jų pertvarkymas, arba naujų įrenginių pasidarymas patiems kaip tik tai ir pasiekia. Kitaip tariant žmogus yra pirminis technologijų atsiradimo taškas, nes iš jo poreikių gimsta nauji įrenginiai.

2.3.2. Technologijų įtaka visuomenei

Technologijų plėtra visada atneša pokyčius ar tai būtų darbe, kasdienybėje ar ekonomikoje. Vienas iš neoludizmo judėjimo filosofinių pagrindų yra būtent technologijų įtakos visuomenei sričiai pastebėjimas. Akivaizdu, kad technologijos tapo neatskiriama gyvenimo dalis, tačiau retai yra paminėta pastebėti, kad jos ne tik atneša naudos, bet kartu ir keičia tai kaip žmogus sąveikauja su pasauliu. Kameros mobiliuosiuose telefonuose leidžia bet įamžinti bet kokią akimirką, internetas sujungia toliausius pasaulio kraštus, socialiniai tinklai kuria tendencijas. Neoludizmas pastebi kelis svarbiausius technologijų atnešamus socialinius pokyčius.

„Ekonominiu aspektu neoludizmas prieštarauja humanistiniam principui, kuris teigia, kad kuo daugiau darbo vietų automatizuojama, tuo labiau darbo rinka pereina prie profesijų, kurioms reikia specifinės žmogaus kompetencijos“ (Kryszczuk ir Wenzel, 2017, p. 55). **Darbo vietų pokytis** yra kertinis technologijų įtakos visuomenei sričiai požymių. Dirbtinio intelekto diegimas ir automatizacija kelia didžiausią pavojų darbo vietoms. Fizinis ir besikartojantis darbas gali būti pakeičiamas su vis besivystančiomis automatizacijos technologijomis, o tai reiškia šios srities darbuotojų atleidimą, arba persikvalifikavimą. Automatizacija nereiškia, kad visiškai nereikalingas žmogaus įsikišimas, tačiau tas reikalauja daug mažiau darbuotojų ir yra pigiau. Egzistuojančių darbo vietų perkėlimas į kitas sritis gali sukelti nedarbą, didesnę pajamų nelygybę ir mažiau darbo galimybių. Dėl dirbtinio intelekto įtakos, programuotojo darbas gali pereiti iš programų kūrimo į jų prižiūrėjimą. Kalbant apie 4.0 industriją, „Taip pat negalime pamiršti, kad kai kurios darbo vietos bus prarastos. Šias darbo vietas dirbantys žmonės turi įgyti naujų įgūdžių, kad ir toliau galėtų prisidėti prie darbo“ (Civriz ir Öz, 2022, p. 117). Neoludizmo susirūpinimas ir slypi tame, kad technologijos gali privesti prie nedarbo arba mažėjančių darbo galimybių.

Technologijų plėtra gali reikšti, kad egzistuoja ir **didesnė socialinė atskirtis**. Kapitalistinėje sistemoje tam tikri produktai yra prabangos prekės, kurių turėjimas gali reikšti aukštesnę visuomenės statusą. Tas pats gali būti pastebėta ir su technologijomis, prieigos prie interneto neturėjimas reiškia atsijungimą nuo pasaulio. Apie įvykius ar tendencijas sužinoma gerokai vėliau, negaunama prieigos prie naujausių šaltinių. Tai tampa savotiška atskirtis tarp interneto vartotojų ir visų kitų. Tas pats gali būti pastebėta ir tarp įrenginių. *iPhone* „mėlynųjų žinučių“ sistema atskiria šio prekės ženklo vartotojus nuo visų kitų. Kitaip tariant, technologijos gali lemti socialinę atskirtį tarp tų, kurie jas gali įsigyti ir tų, kurie ne.

Privatumo nykimas taip pat gali būti pastebimas kasdienybėje dėl didelio kiekio technologijų. „...Žvelgiant iš didžiųjų duomenų perspektyvos (angl. *Big Data*), su vartotojais susiję metaduomenys gaunami jiems nežinant, paprasčiausiai naudojantis šiomis mašinomis“ (Lyon, 2014). Naudojantis

internetu ir lankantis įvairiuose puslapiuose, pastoviai yra renkama informacija apie vartotoją: IP adresas, įrenginio tipas, prisijungimo vieta ir kita informacija. Internetiniai puslapiai dabar jau praneša, kad naudoja sausainukus (angl. *cookies*) ir gali rinkti informaciją apie vartotoją specifiniais tikslais. Vis dėl to, jeigu žmogus nori naudotis internetu, jis privalo susitaikyti su idėja, kad informacija apie jį yra renkama. Didelis stebėjimo kamerų kiekis taip pat atima privatumą, nes gali užfiksuoti žmogaus veiksmus. Privatumo nykimas tiesiogiai susijęs su C. Glendinning (1990) keliamu principu, kad „visos technologijos yra politiškos ir tarnauja sistemos įtvirtinimui“. Duomenų rinkimas padeda apmokyti dirbtinį intelektą ir kitus algoritmus, kurie vėliau gali būti naudojami darbo rinkos kitimui.

2.3.3. Technologijų įtaka aplinkai

Neoluditai kritiškai vertina technologijas ir jų visapusią poveikį, tiek žmogui, tiek sistemai, tiek visuomenei ir gal net svarbiausiai – aplinkai. Užrašuose neoluditų manifestui, C. Glendinning savo kalbą užbaigia šia idėja: „Neturime ko prarasti, išskyrus gyvenimo būdą, kuris veda į visos gyvybės sunaikinimą. O galime laimėti – pasaulį“ (1990). Šioje idėjoje žodis „pasaulis“ įgauna dvigubą prasmę: pasaulis kaip visuma, ir pasaulis kaip žemė. Remiantis šia idėja, neoluditų požiūris nurodo, kad tolimesnis nekontroliuojamas ir kritiškai neįvertinamas technologijų plėtimas veda tik į pasaulio sunaikinimą. Kartu iš to galima suprasti kaip svarbiai neoludizmas žiūri į aplinkosaugą ir tvarų technologijų naudojimą. Iš to galima suprasti kokie veiksmai arba technologijos kelia didžiausią grėsmę. Kirpatrick'as Sale'as pažymi, kad „kalbos apie „klimato kaitą“ atitraukia dėmesį nuo to kas yra tikroji pagrindinė problema: nesuvaldomos kapitalistinės plėtros poveikis Žemės ištekliams ir sistemoms bei jos atmosferai“ (2023). Autorius pažymi, kad aplinkosauginių problemų neišspręsime vienas technologijas pakeitę kitomis, nes probleminis punktas (kapitalistinė sistema) vis tiek išlieka.

Kapitalistinė sistema paremta pastoviu plėtimu ir naudojimu. Todėl tiek naujų technologijų gaminimas, tiek senųjų kasdieninis naudojimas reikalauja pastovaus **resursų išgavimo**. Šis procesas ne tik daro žalą dirvožemiui, bet kartu teršia vandens šaltinius, sukelia grėsmę gyvūnams, o ekskavatoriai į aplinką išmeta didelius kiekius anglies dioksido. Kobaltas yra vienas svarbiausių elementų baterijų gaminiui. Dėl didelio elektroninių įrenginių kiekio ir automobilių elektrifikacijos, investuojama į kobalto kasyklas Kongo Demokratinėje Respublikoje. „Kongo kobalto paieškos parodė, kad švarios energijos revoliucija, turėjusi išgelbėti planetą nuo pavojingai šylančios temperatūros, įsisuko į gerai pažįstamą aplinkos niokojimo, išnaudojimo ir godumo ratą“ (Davey, 2023). Kitaip tariant, kapitalistinė sistema dirba savo pačios išlaikymui ir stiprinimui.

Planuojamas įrenginių pasenimas taip pat prisideda prie kapitalistinės sistemos ilgaamžiškumo. Sudėtingas šiuolaikinių įrenginių taisymas padeda užtikrinti, kad dėl ilgalaikio naudojimo sumažėję baterijos talpai, įrenginiai būtų pakeičiami naujais. Toks naudojimas didina **elektorinių atliekų kiekius**. Tinkamai atsikračius elektroninių įtaisų, jų dalys gali būti panaudojamos naujiems įrenginiams gaminti. Vis dėl to didelis kiekis elektronikos būna išmetamos. Iniciatyvos siūlančios nuolaidas naujiems įrenginiams atnešus senuosius padeda sumažinti šią problemą, tačiau ne visur tai yra naudojama. Vėlgi galima atsekti šią problemą iki kapitalistinės sistemos, kur greitas pilnas svarbiau nei ilgalaikė nauda. „Mes numatome tvarią žmonijos ateitį, jei ir kai Vakarų technologinės visuomenės pertvarkys savo mechanines projekcijas ir skatins kurti mašinas, technologiją ir socialines organizacijas, kurios gerbia žmogaus orumą ir gamtos visumą“ (Glendinning, 1990).

2.3.4. Žmogaus gerovės klausimai

Iš visų neoludizmo judėjimo principų ir filosofinių pagrindų galima suprasti, kad centre visada yra žmogus. Kova prieš kapitalizmą ir technologijas vyksta ne dėl to, kad technologijos yra blogai, bet dėl to, nes vartotojiškumas ir per didelės inovacijos kėsina į žmogaus gerovę. Iš esmės naujasis ludizmas yra humanistinis judėjimas akcentuojantis nevaldomų technologijų grėsmę. Žinoma galima teigti, kad inovacijos yra žmogaus kūrybos pasireiškimas, todėl jų ribojimas yra anti-humanistiškas. Vis dėlto neoludizmas nesiekia visiškai sustabdyti technologijų, bet ragina lėtinti inovacijų tempą ir visapusiškai įvertinti galimas ilgalaikes pasekmes.

Iš trumpalaikės perspektyvos, automatizacija skirta padėti žmogui: nereikia dirbti fizinio darbo, žmogus gali save atskleisti kompleksiškesnėje darbo specifikoje, leidžia pagaminti daugiau prekių ir parduoti jas pigiau. Tačiau žvelgiant iš ilgalaikės perspektyvos galima pastebėti ir problemų: skatinamas vartojimas, didesnis inovacijų greitis ir darbo vietos pašalinimas. Ilgainiui tai gali privesti prie **reikšmingo darbo trūkumo**. Atliekant darbą žmogus turi tikslą, jaučiasi naudingas ir prisideda prie kažko didesnio nei jis pats. Kita vertus jeigu darbas tampa tik paprastų nurodymų sekimas, žmogus praranda jam darbo teikiamas naudas ir tarsi tampa technologijos dalimi. Todėl iš neoludizmo pusės, inovacijos darbo srityje turėtų būti sukoncentruotos aplink žmogų, kad jam palengvintų arba padėtų atlikti užduotis, bet ne jį visiškai pakeistų.

Internetas ir kitos pramogos suteikiančios technologijos ir jų tolimesnis vystymas gali atitraukti žmogų nuo realybės. Tai gali privesti prie **žmogiškų ryšių trūkumo**, priklausomybės nuo socialinių tinklų, užsidarymo savyje. Technologijos taip pat gali atitraukti nuo kitų ir sukurti vienišumo jausmą. „Norėdami gerai naudotis kompiuteriu, turite jo nekęsti; kito pasirinkimo nėra. Bet koks kitas pasirinkimas reiškia, kad tampate kvailiu ir gaištate laiką“ (Lanier, 2012 cit. iš Tolu, 2019, p. 4). Įtraukianti kompiuterio ir mobiliųjų įrenginių prigimtis skatina ilgalaikį naudojimąsi, o galimų pramogų pasirinkimai užtikrina, kad žmogui niekada nebus nuobodu. Taigi Lanier'o išreiškta idėja puikiai iliustruoja, kad be kritinio nusistatymo prieš šią technologiją, jos siūlomi malonumai gali atitraukti nuo svarbesnių dalykų.

Technologijos **nepalieka laiko kritiniam mąstymui**. Norint gerai suprasti poeto parašytą eilėraštį, jį gali tekti skaityti keletą kartų, įsigilinant į atskiras eilutes ar net žodžius. Bet pats mąstymas negali vykti tuo pat metu kai skaitoma, tam reikia sustoti. Tas pats principas veikia ir naudojantis technologijomis. Važiuojant automobiliu tikriausiai negalvojama kokia tvarka tiksliai juda variklio cilindrai. Apie tai susimąstoma arba pastebėjus variklio gedimą arba sustojus ir pažiūrėjus į šią technologiją iš šono.

2.4. Naujojo ludizmo apraiškos dabartiniame pasaulyje

Technologijų ekologija arba kitaip atsakingas technologijų naudojimas, nėra nauja tema ir tai galima pastebėti kasdienybėje. Mobilieji telefonai turi funkciją leidžiančią vartotojui pamatyti kiek laiko per dieną jis buvo naudojamas, kokios programos ar funkcijos naudojamos dažniausiai. Tai viena iš priemonių leidžianti naudotojui susivokti ar jis per daug naudoja įrenginius. *Backlinko* svetainės duomenimis, vidutiniškai žmonės prie ekrano praleidžia apie 7 valandas per dieną (Backlinko team, 2024). Ypatingai didelis padidėjimas matomas vaikų ir paauglių įrenginių naudojimo trukmėje. Per didelis priklausomumas nuo technologijų tampa problema, todėl sukuriamos priemonės kaip ekrano laiko sekimas, programėlės apribojančios telefono funkcijas ar kiti įrenginiai, kurie padeda sumažinti laiką praleistą mobiliajame telefone.

Nepaisant to, kad egzistuoja priemonės, kurios leidžia vartotojui suvokti kaip jis yra priklausomas nuo mobiliųjų įrenginių, dažnai net neatkreipiama dėmesio į tai kiek technologijos iš tiesų dalyvauja žmogaus kasdienybėje. Naujasis ludizmas ragina pasaulį atkreipti į tai dėmesį ir permąstyti kur šios inovacijos gali nuvesti. Jau ir dabar galima pastebėti kaip per didelis vartojimas sukuria tonas šiukšlių, iškastinio kuro deginimas naikina ozono sluoksnį ar kaip socialiniai tinklai kuria sutirštintą tikrovę ir veikia žmogaus psichiką. Kapitalistinėje visuomenėje prieš tai sukurtų technologijų problemos bandomos išspręsti naujomis: vidaus degimo variklis keičiamas į elektrinį variklį, išmanieji telefonai keičiami į paprastesnius išmaniuosius, fiziškai sudėtingi darbai pakeičiami automatizacija. Žinoma toks technologijų pakeitimas galbūt ir išsprendžia jų pirmtakų problemas, tačiau sukuria ir naujas. Elektrinių automobilių naudojimas yra mažiau žalingas gamtai, bet svarbu paminėti, jog baterijų perdirstimas yra naudingas, tačiau brangus ir sudėtingas (Moseman, 2023). Automatizacijos įvedimas į gamybos procesą sumažina produktų kainas ir palengvina produkciją, tačiau sumažina darbo vietų skaičių ir reikalauja papildomų darbuotojų įgūdžių.

Steven'o Jones'o (2006) išreikšta idėja apibendrina naujojo ludizmo požiūrį į technologijas: „Manau, kad problemų, su kuriomis susiduriame - daugelis jų iš tiesų susijusios su konkrečiomis technologijomis ir jų taikymu - neišspręsimė pasitelkdami mistifikuotą idėją apie bejausmį ir visagalią priešą, vadinamą technologijomis“ (p. 15). Galima teigti, kad daugybė problemų su kuriomis susiduria dabartinis žmogus yra susijusios su tam tikromis technologijomis ar jų pritaikymu, tačiau negalima laikyti technologijų pagrindiniu ar vieninteliu priešu. Verčiau to norint suprasti ir išspręsti technologijų ar jų naudojimo sukeltas problemas, reikėtų įsigilinti kaip jos yra naudojamos ir kaip reikėtų jas tobulinti arba į ką reikėtų atsižvelgti kuriant naujus technologinius pasiekimus. Tačiau čia iškyla kapitalistinės visuomenės problema, kur inovacijos kuriamos dėl pelno, o ne siekio pakeisti turimas problemas. Čia iškyla naujojo ludizmo raginimas apsvarstyti dabartinę sistemą ir ją keisti į tą, kur naujos technologijos sprendžia esamas problemas, o ne sukuria naujas.

Technologijų poveikis kasdieniniam gyvenimui yra gilus ir dažnai nepastebimas. Naujasis ludizmas siūlo kritiškai įvertinti šią įtaką ir atidžiai apsvarstyti technologinių inovacijų keliamas etines dilemas. Pavyzdžiui, nors elektriniai automobiliai yra aplinkai draugiškesni, jų baterijų perdirstimo iššūkiai rodo, kad naujos technologijos taip pat sukuria naujas problemas. Taip pat automatizacija, nors ir padidina gamybos efektyvumą, gali turėti neigiamą poveikį darbo rinkai. Todėl svarbu ne tik stebėti technologijų raidą, bet ir nuolat ieškoti būdų, kaip jas tobulinti, kad jos tarnautų žmonijai geriau ir atsakingiau.

2.4.1. Bendruomenės ir judėjimai puoselėjantys naujojo ludizmo principus

Naujasis ludizmas yra decentralizuotas judėjimas, kuris negali būti charakterizuojamas kaip atskiros didelės bendruomenės. Tai labiau menkai susijusių žmonių rinkinys, kurie kritiškai žiūri į technologijas, jų įtaką ir plėtrą. Nepaisant to, dabartiniame pasaulyje galima pastebėti judėjimų ir bendruomenių, kurie atspindi neoludizmo principus. Tai bendruomenės, kurios sąmoningai atsisako šiuolaikinių technologijų, arba judėjimai, kurie kritiškai vertina technologijas, nebūtinai visiškai jų atsisakydami, bet praktikuodami atsakingą jų naudojimą. Žinoma atsakingesnę technologijų naudojimą galima pastebėti ir visuomenėje: vis daugiau žmonių renkasi minimalistinį gyvenimo būdą, atsakingiau žiūri į aplinkosaugą, reikiamus produktus augina ar pasigamina patys, praktikuoja skaitmeninę detoksikaciją.

2.4.1.1. Bendruomenės naudojančios paprastas technologijas

Paprastos technologijos, tai senesni ir paprastesni įrenginiai. Bendruomenės sekančios šį gyvenimo būdą atsisako naudoti moderniausias technologijas ir jas pakečia primityvesnėmis priemonėmis. Šie paprastesni įrenginiai nebūtinai turi būti suprantami kaip primityvus plaktukas pagamintas iš titnago ar du pagaliukai ugniai įkurti, verčiau tai įrenginiai, kuriuos gali pasigaminti ir naudoti bet kas. Tai gali būti lova pagaminta iš šiaudų, saulės laikrodis ar metalinis kirvis. Kitaip tariant technologijos kurios prieinamos visiems ir turint žinias įmanomos pasigaminti pačiam. Pagrindiniai paprastų technologijų principai yra naudingumas, prieinamumas ir tvarumas (Low-tech lab, n.d.). Šie įrenginiai turi atlikti prasmingą funkciją bendruomenei ar individui. Pakankamai paprasti ir nebrangūs, kad kiti taip pat galėtų atkurti šiuos įrenginius. Ir svarbu, kad šios technologijos būtų tvarios, lengvai pataisomos, ekologiškai sukurtos ir perdirbamos. Be *low-tech lab* judėjimo yra ir kitų bendruomenių besilaikančių panašių principų.

Paprasto gyvenimo stiliaus bendruomenių yra ne viena, tačiau turbūt geriausiai žinoma yra Amišai. Tai religinė atsiskyrėlių bendruomenė, kurioje „Amišai stengiasi nepriimti naujoviškų technologijų, neatsižvelgdami į jų poveikį jų gyvenimo būdai, kuris vertina asketiškumą, kuklumą, paprastumą, taupumą, darbo etiką ir, ko gero, svarbiausia - nuolankumą ir šeimos narius.“ (Dana, 2007, p. 143) Pagrindiniai šio judėjimo principai pateikiami John'o Hostetler'io knygoje (Hostetler, 1993, p. 3-10):

1. Amišai yra religinė atsiskyrėlių bendruomenė vertinanti paprastumą, šeimyniškumą ir darną su gamta.
2. Jie vertina tarpusavio ryšius, pagalbą vienas kitam.
3. Gyvenimo stilius yra atsiskyrėliškas nuo modernaus pasaulio siekiant išlaikyti savo tradicijas

Bendruomenė yra visiškai savarankiška, čia jie patys auginasi maisto produktus, turi mokyklas, patys tvarko ir kuria reikalingus įrenginius, stato naujus pastatus. Tai puikus pavyzdys kaip atrodo agrarinė bendruomenė gyvenanti pagal naujojo ludizmo principus. Kaip pažymima internetiniame puslapyje apie šios bendruomenės gyvenimą, „Amišai siekia įvaldyti technologijas, o ne tapti jų vergais.“ (Young Center for Anabaptist and Pietist Studies, n.d.) Todėl tokie įrenginiai kaip televizorius, kompiuteris ar radijas yra visiškai nenaudojami, o kai kurie kiti prietaisai gali būti modifikuojami siekiant pritaikyti juos savo gyvenimo stiliui. Bendruomenė stipriai įsitikinusi, kad tokios technologijos kaip socialiniai ar automobiliai griaua bendruomenę, todėl griežtai atsisako jų naudojimo.

Nepaisant radikalaus požiūrio į technologijų naudojimą ir uždaro gyvenimo būdo, Amišų bendruomenės klesti ir šiais laikais. 2023 metų duomenimis, numatomas bendras gyventojų skaičius siekia apie 380 tūkst. (Young Center for Anabaptist and Pietist Studies, n.d.). Žiūrint iš globalios skalės šie skaičiai gal ir nėra tokie gausūs, tačiau tai įrodo, kad žmogaus klestėjimui naujausios technologijos nėra privalomos. Dabartinis žmogus tampa per daug priklausomas nuo įrenginių, todėl nebegali įsivaizduoti pasaulio be jų. Kaip C. Glendinning (1990) ir pažymi, žmogaus požiūris tampa per daug ribotas, todėl reikia į technologijas pažvelgti iš šalies. Amišų bendruomenėje kaip tik ir pastebimas šis reiškinys. Bendruomenės tikslas nėra visiškai apleisti technologijas ir gyventi primityvų gyvenimą, veikiau tai selektyvus ir ribotas svarbiausių technologijų įtraukimas į kasdienybę tik su tikslu ją palengvinti. Kai kuriose bendruomenėse Amišai naudoja ribotą kiekį modernių technologijų, pavyzdžiui baterijas naudojantys žibintai ant karietų (žr. **3 pav.**), žibintuvėliai, skaičiuotuvai ar skaičiuotuvai. Tikriausiai didžiausia Amišų stiprybė yra ilgalaikis technologijų naudojimo pasekmių įvertinimas. Modernių komunikacijų įvedimas į kasdienybę atitrauktų žmogų nuo šeimos, bendruomenės ir kartais net pareigų.

3 pav. Amišų karieta naudojanti elektrinius žibintus (nuotrauka npr.org)

Kitas bendruomenių naudojančių paprastesnes technologijas pavyzdys yra ekologiški kaimai, arba kitaip, ekokaimai (ang. *ecovillage*). Globalus ekologinių kaimų tinklas (angl. *GEN*) yra tarptautinė iniciatyva su apie 10 tūkst. kaimų aplink visą pasaulį (žr. **4 pav.**) ir vis besiplečiant, kviečia daugiau žmonių prisijungti į šią iniciatyvą. Šis tinklas išskiria tris skirtingas ekokaimų tipus: miestiški, tradiciniai, tiksliniai (Global ecovillage network, n.d.). Miestiški ekologiški kaimai būna susikūrę miestuose, kur bendruomenės ar kaimynystės bando keisti savo miestišką gyvenimo stilių, kad šis taptų tvaresnis bei labiau bendruomeniškas. Tradiciniai ekokaimai tai jau egzistuojančių kaimų bendruomenės, kuriose žmonės kuria naują ateities viziją sujungti jau turimas žinias apie tvarų gyvenimą kaime ir naujas idėjas bei inovacijas. Paskutinis tipas yra tikslinės bendruomenės, kur žmonės turėdami bendrą viziją sukuria naujus kaimus jai įgyvendinti. Kiekvieno iš šių tipų ekologinės bendruomenės be abejo skiriasi ne tik dėl savo aplinkos, bet kartu ir dėl galimybių kurias jie gali pasiekti.

4 pav. GEN globalių kaimų pasiskirstymas (ekranvaizdis iš ecovillage.org)

Mieste esančios bendruomenės negali sukurti didelių laukų, kuriuose augins maisto produktus, tačiau turi galimybę kurti mažus daržus. Tą patį galima pastebėti ir už miesto esančiose bendruomenėse, kur dėl didelių atstumų iki įvairių paslaugų, žmonės ne visada gali naudoti viešąjį transportą ar dviračius. Taigi akivaizdu, kad kiekvieno tipo ekokaimai skirtingai įgyvendina judėjimo filosofiją, kuri apibūdinama penkiais aspektais (žr. **3 Lentelė**): socialiniu, kultūriniu, ekologiniu, ekonominiu ir būtinuoju (Global ecovillage network, n.d.).

3 Lentelė. Ekologinių kaimų principai (Global ecovillage network, n.d.)

Socialinis	Kultūrinis	Ekologinis	Ekonominis	Būtinasis
Puoselėti įvairovę ir darną, kad bendruomenės klestėtų	Išsiaiškinti viziją ir aukštesnę tikslą	Auginti sėklas, maistą ir dirvožemį pasitelkiant atkuriamąją žemdirbystę	Pertvarkyti turto, darbo ir pažangos sąvokas	Mokytis iš gamtos ir praktikuoti sisteminę mąstymą
Kurti sąžiningas, veiksmingas ir atskaitingas institucijas	Ugdyti dėmesingumą ir savirefleksiją	Išvalyti ir papildyti vandens šaltinius ir apykaitą	Įsipareigoti atsakingai gaminti, vartoti ir prekiauti	Nustatyti turtą, poreikius ir poveikio taškus
Praktikuoti konfliktų sprendimo, bendravimo ir taikos stiprinimo įgūdžius	Praturtinti gyvenimą menu ir šventėmis	Pereiti prie 100 proc. atsinaujinančiosios energijos ir transporto	Ugdyti socialinį verslumą siekiant atgaivinti vietos bendruomenes	Pritaikyti sprendimus pagal mastą ir aplinkybes
Įgalinti bendradarbiavimą skatinančią lyderystę ir dalyvaujamąjį sprendimų priėmimą	Gerbti vietinę išmintį ir pritarti teigiamoms naujovėms	Diegti inovacijas ir skleisti ekologiškų statybos technologijų naujoves	Didinti ekonominę teisingumą dalijantis informacija ir bendradarbiaujant	Suvokti privilegijas ir naudotis jomis visų labui
Užtikrinti vienodas ir visą gyvenimą trunkančias galimybes įgyti išsilavinimą siekiant tvarumo	Aktyviai dalyvauti bendruomenės ir gamtos apsaugoje	Dirbti su atliekomis kaip su vertingu ištekliumi	Užtikrinti vienodas galimybes naudotis žeme ir ištekliais	Sudaryti aljansus tarp kitų grupių
				Įtraukti visas suinteresuotuosius į ateities planus
Skatinti kiekvieno sveikatą, gydymą ir gerovę	Atkurti ryšį su gamta ir rinktis mažo neigiamo poveikio aplinkai gyvenimo būdą	Didinti biologinę įvairovę ir atkurti ekosistemas	Naudoti bendruomenės stiprinančius bankus ir valiutas	Skleisti pagrindinius ekologinių kaimų principus
				Įsiklausyti į pasaulio atsiliepimus

Kuriant ekologinį kaimą nėra būtina iš karto bandyti pritaikyti visus šiuos principus, tačiau ilgalaikis tikslas turėtų būti juos integruoti į kaimo vystymą. Ekologinių kaimų tinklo išreikšti principai turėtų tapti gairėmis kaip bendruomenė turėtų funkcionuoti ir į kokius ilgalaikius tikslus taikytis. Šios idėjos padeda vystyti bendruomeniškumą, saugoti aplinką ir užtikrinti ilgaamžiškumą. Nors ekokaimų iniciatyva nėra nukreipta prieš technologijas ar jų plėtrą, vis tiek šiame judėjime galima įžvelgti tam tikrus naujojo ludizmo principus. Didelis dėmesys skiriamas aplinkosaugai, atsakingam vartojimui ir bendruomeniškumui. Iš esmės tai ir yra pagrindiniai neoludizmo principai keliami bendruomenėms. Jeigu renkamas saugoti aplinką natūraliai kinta ir technologijų naudojimas: renkamas mažiau taršūs įrenginiai, prioretizuojamas ilgaamžiškumas, mažinamas vartojimas ir raginimas pokyčiams.

Apibendrinant galima teigti, kad Amišų bendruomenės ir ekokaimai yra puikūs pavyzdžiai, kaip žmonės gali klestėti be modernių technologijų. Jie rodo, kad tvarus ir sąmoningas gyvenimo būdas gali būti pasirinkimas, kuris ne tik mažina priklausomybę nuo technologijų, bet ir stiprina bendruomeniškumą bei šeimos ryšius. Šie modeliai taip pat pabrėžia svarbą ilgalaikiam poveikiui ir pasekmėms, kurias technologijos gali turėti asmeniniam gyvenimui ir visuomenei. Tai yra svarbus pamąstymas šiandienos visuomenei, kurioje technologijų vaidmuo vis auga.

2.4.1.2. Judėjimai kritiškai žiūrintys į technologijas

Sparčiai didėjant technologijų kiekiui, atsiranda žmonių, kurie pastebi šių inovacijų pavojų ir ragina kitus kritiškai jas įvertinti. Tokie žmonės ne būtinai siūlo visiškai atsisakyti technologijų, bet verčiau ragina atsakingai jas naudoti, o galbūt tam tikrų išradimų ir atsisakyti. Staurt'as Wolpert'as (2009) pažymi, kad televizija ar vaizdo žaidimai yra realaus laiko medijos, todėl naudotojas neturi laiko kritiškai jų įvertinti ar apsvarstyti. Taigi naudojantis vizualiomis bei kitomis medijomis tampa itin sunku pilnai įvertinti jų poreikį. Tik atsitraukęs nuo ekrano žmogus gali suprasti ir apmąstyti tai ką jis matė ir kritiškai įvertinti įgautą informaciją. Tai iliustruoja C. Glendinning (1990) pateiktą idėją, jog asmeninis požiūris į technologijas yra ribotas. Naudojantis technologijomis retai susimąstoma kaip jos veikia ar kokia jų įtaka žmogui, aplinkai, visuomenei. Dėl šios priežasties neoludizmas ir techno-kritiški judėjimai kviečia susimąstyti ir nešališkai įvertinti naudojamus įrenginius, įvertinti ilgalaikę jų įtaką ir imtis veiksmų.

Vienas iš šio tipo judėjimų yra lėtumas (angl. *The slow movement*) arba lėtumo filosofija. Thomas'as H. Eriksen'as (2001) knygoje „Akimirkos tironija“ pristato greito ir lėto laiko idėją. Gyvenant skaitmeniniame informacijos pasaulyje ieškoma vis didesnio našumo, greitų rezultatų ir pastovaus prisijungimo prie tinklo. Tai lemia laiko greitėjimą, kur atsakymai ir troškimai turi ateiti ar išsipildyti akimirksniu. To pasėkoje reikia sustoti ir prisiminti lėtąjį laiką: sąmoningai skirti laiko apmąstymui, savirefleksijai, prasmingiems susitikimams. Carl'as Honoré (2004) teigia, kad „Didžiausia lėtėjimo nauda - tai laiko ir ramybės atgavimas prasmingiems ryšiams užmegzti - su žmonėmis, kultūra, darbu, gamta, savo kūnu ir protu“ (p. 277). Iš šios lėtumo filosofijos gimsta ir lėtumo judėjimai, kurie greitą informacijos laiką keičia lėtumu ir atidumu aplinkai ir sau patiems. 2018 metais įkurtas „Slow Living LDN.“ judėjimas praktikuoja ir skelbia šias idėjas (Slow living LDN, n.d.). Jo esminis punktas yra skatinti žmones vietoj nuolatinio skubėjimo atlikti viską lėčiau ir mažiau bei teikti pirmenybę dalykams kurie yra kiekvienam svarbūs. Be pastovaus įsitikinimo, kad reikia viską atlikti greitai ir daug, žmogus gali geriau apmąstyti savo veiksmus, kokybiškiau atlikti darbus ir be kita ko mažiau save varginti. Arba apibendrinant: kokybė virš kiekybės. Atsirandant tokioms naujosios technologijoms kaip dirbtinis intelektas, ši idėja tampa vis svarbesnė. Vietoj sudėtingo ir ilgo

informacijos ieškojimo proceso, žmogus gali paprasčiausiai pasinaudoti dirbtiniu intelektu, kuris glaustai ir greitai pateikia ieškomus atsakymus. Taigi ateityje taps tik svarbiau išsikelti prioritetus ar norima greito ir paprasto rezultato, ar lėto, bet išsamaus.

Iš pirmos pažiūros lėto gyvenimo judėjimas gali pasirodyti kaip visko darymas lėtai, įsigilinant į kiekvieną detalę. Tačiau kaip *slow living LDN*. pažymi, „[kartais] tiesiog reikia sulėtinti tempą ir išjungti autopiloto būseną, kurioje dažnai atsiduriame“ (*Slow living LDN*, n.d.). Čia minimas autopilotas - tai būsena, kurioje nepastebimai atsiduria šiandienis žmogus, kai gyvenimas pradeda sukelti tik apie darbą, socialinius tinklus, maistą ir miegą. Lėtumo judėjimas ragina permąstyti šį skubėjimą ir išdalinti savo laiką prioretizuojant savo vertybes virš viso kito. Technologijų atsisakymas tikriausiai būtų greičiausiais būdas kaip pereiti į lėtesnio gyvenimo mąstymą, tačiau lėtumo judėjimas pažymi, kad svarbiausia įsitikinti, kad technologija tarnauja žmogui, o ne jį atitraukia nuo svarbesnių dalykų (*Slow living LDN*, n.d.). Šis judėjimas moko, kad nėra greiti sprendimai ne visada yra geriausi, taigi ir pats judėjimas žmogaus gyvenime turėtų atsirasti palaipsniui, nes tai yra visa pasaulėžiūra, taigi užtrunka laiko, kol ji įsišaknija kasdienybėje. Nepaisant to, žmonės gyvena šia filosofija ir pastebi teigiamų pokyčių gyvenime (žr. **4 Lentelė**).

4 Lentelė. Lėto gyvenimo judėjimo naudos (*Slow living LDN*, n.d.)

Lėto gyvenimo įgyjama nauda	
Daugiau laiko	Atsisakant veiklos, kuri blaško dėmesį (pvz., naršymo socialinėje žiniasklaidoje), arba veiklos, kuri netenkina, atgaunama laiko rūpintis savimi
Gilesnis įsigilinimas į dabartį	Lėtas gyvenimas - tai sąmoningumas, streso valdymas ir dėmesys akimirka
Gilesni santykiai su aplinkiniais	Sumažinus stresą, susigražinus laiką ir gyvenant apgalvotai galima kokybiškiau praleisti laiką su artimaisiais
Mažesnė įtaka gamtai	Lėtas gyvenimo būdas ir ekologiškas gyvenimas neatsiejami dalykai, nes sulėtinus tempą geriau suvokiamas neigiamas greito gyvenimo būdo poveikis aplinkai
Pilnatvės pojūtis ir tikslingesnis gyvenimas	Lėtas gyvenimas reiškia, kad svarbiausia gyvenimo būdo dalis - vertybės, geresnis darbo ir asmeninio gyvenimo derinimas ir laiko skyrimas tam, kas svarbiausia, o tai gali lemti tikslingesnį gyvenimą
Gilesnis ryšys su gamta	Lėtesnis tempas gali padėti atkurti ryšį su gamta ir sezoniškumu jeigu maitinamasi lėtai (auginant maisto produktus arba remiant vietinius ūkininkus) ir dažniau išeinama į gamtą

Lėto gyvenimo judėjimas atspindi atsakingą gyvenimo būdą, kurio dėka sumažinama žala gamtai, praktikuojamas racionalus technologijų naudojimas ir didelis dėmesys skiriamas santykiams su kitais. Nors judėjimas nežiūri taip kritiškai į įrenginius kaip naujasis ludizmas, jo propaguojamas gyvenimo stilius puikiai atspindi neoludizmo principus. Kritinis požiūris į technologijas ir jų įtaką laiko suvokimui žmogaus gyvenime, leidžia judėjimui pamatyti ir kitas pasaulio problemas bei veda į atsakingesnę ir ekologiškesnę gyvenimą. Sulėtinant gyvenimo tempą atsiranda laiko kritiškai įvertinti technologijas, savo veiksmus ir kapitalistinę visuomenę.

Kitas į technologijas kritiškai žiūrinčių judėjimų pavyzdys yra skaitmeninės detoksikacijos bendruomenės. Pastebint neigimą skaitmeninių įrenginių įtaką žmogaus psichinei gerovei, judėjimas siūlo sąmoningai atsisakyti tokių elektroninių įrenginių kaip išmanieji telefonai, kompiuteriai ar planšetės. Per didelį skaitmeninių įrenginių naudojimą gali galvos skausmus, nuovargį ar miego problemų (Paul, 2023). Bent laikinai atsisakant įrenginių žmogus atgauna galimybę valdyti savo laiką, gali susikonscentruoti į savo psichikos ir kūno sveikatą. Pastovus prisijungimas prie tinklo atneša galimybę būti nuolatos pasiekiamam, todėl žmogus retai gali pabūti vienas, dėl didelio kiekio išblaškymų. Nors pirminis judėjimo tikslas yra nukreiptas į individo gerovę, atsitraukimas nuo technologijų daro ir platesnę įtaką. Internetinio žurnalo *Medium* straipsnyje pateikiama ši idėja „Iš tiesų, šio judėjimo ekonominiai padariniai sklinda per įvairias visuomenės sritis, darydami įtaką vartotojų elgsenai, technologijų pramonės akcijų rezultatams ir net sudėtingiems Forex rinkų mechanizmams“ (Mukherjee, 2024). Skaitmeninės detoksikacijos judėjimas ne tik kad ragina žmones atsitraukti nuo ekranų, bet kartu ir priverčia permąstyti savo ryšį su technologijomis. Ar tikrai visi įrenginiai yra reikalingi, ar tikrai telefonas padeda kasdienybėje, ar ištiktųjų jie neatitraukia nuo svarbesnių dalykų? Šie klausimai padeda permąstyti technologijų naudą ir gali net padėti pertvarkyti žmogaus gyvenimą. Skaitmeninės detoksikacijos esmė nėra visam laikui atsisakyti technologijų, bet veikiau laikinai atsitraukti, atsigauti ir iš naujo įvertinti kokią turėtų įrenginių funkcija būti žmogaus gyvenime.

Skaitmeninės detoksikacijos judėjimo internetiniame puslapyje pateikiama skaitmeninio gerbūvio skaičiuoklė, arba kitaip - *DORA score* (Taking small steps to a better tech-life balance, n.d.). Tai apklausa, kuri padeda žmogui suprasti kokią įtaką jo kasdienybei daro technologijos. Taip pat šis judėjimas organizuoja detoksikacijos renginius, kaip stovyklas, vakaronės ar paslaptingos kelionės. Kadangi internetas leidžia žmogui jaustis, jog jis visada yra prisijungęs prie veiksmo, įvykių ir kitų - žmonių, jo atsisakant gali apimti vienatvės jausmas. Detoksikacijos bendruomenės tikslas parodyti, kad taip nėra, todėl socialiniai renginiai gali padėti sujungti šiuos žmones kelionėje į pasaulį be pančių. Vis dėl to, šiandieniniame pasaulyje visiškai atsijungti nuo tinklo tampa itin sunku, todėl visiškai atsijungimas įmanomas tik gyvenant atsiskyrėliškai arba mažoje bendruomenėje. Tačiau bent dalinis atsitraukimas nuo tinklo yra realus ir lengvai pasiekiamas. Nicole Loreto pateikia kelis pasiūlymus kaip sumažinti priklausomumą nuo skaitmeninių technologijų (A holistic approach to the Digital Detox, n.d.):

- Skaitmeninė detoksikacija – Riboti savo laiką praleistą prie išmaniųjų įrenginių, susistatyti kiek laiko daugiausiai galima leisti sau naudoti socialines medijas ar kitas pramogų platformas.
- Išėjimas pasivaikščioti – Bent 10-15 minučių išeiti į gryną orą ir tiesiog pasivaikščioti
- Telefono pranešimų išjungimas – Išjungti mažiau svarbius pranešimus ir pasilikti tik svarbiausius kaip asmeninės žinutės ir skambučiai
- Ekranų spalvos pakeitimas – Skaitmeninis turinys yra itin spalvingas ir todėl lengvai patraukia dėmesį, išjungiant šias spalvas (įjungiant pilkos spalvos filtrą) turinys gali pasidaryti ne toks įdomus, to tai veda prie retesnio įrenginio naudojimo
- Vakarienės be technologijų – vakarienė prie stalo yra šeimos laikas, taigi įrenginių atsisakymas bent šiuo metu leidžia kurti gilesnius ir prasmingesnius santykius
- Vengti naudoti telefoną valanda prieš miegą – ekranų skleidžiama mėlyna šviesa gali pasunkinti užmigimo ir miego procesą

- Ieškoti prasmingos ir atpalaiduojančios veiklos – laisvą laiką galima praleisti ir nesinaudojant išmaniaisiais įrenginiais, vietoj to galima skaityti knygas, išeiti pabėgioti, sportuoti, važinėti dviračiu, ar bet kokia kita veikla, kuri teikia naudą ir atpalaiduoja
- Naudoti „Ekranų laiko“ (angl. „*Screen Time*“) funkciją – mobilieji įrenginiai turi funkciją, kuri leidžia pamatyti kaip dažnai ir kaip ilgai yra naudojamas ekranas, bei leidžia nustatyti limitus kiek per dieną bus naudojama viena ar kita programėlė

Skaitmeninės detoksikacijos bendruomenės didžiausią dėmesį skiria į mobiliųjų ir kompiuterinių technologijų kritinį vertinimą. Nepaisant to, dalinis ar visiškas atsitraukimas nuo jų gali padėti žmogui suvokti šiandieninės visuomenės prisirišimą ir prie kitų technologijų. Tai atspindi neoludizmo idėjas, kad esant arti technologijų yra itin sunku įžvelgti didesnį jų poveikį, o atsitraukimas ir kritinis mąstymas atveria duris į visuomenę, kuri atsakingai žiūri į aplinką ir technologijas.

Apibendrinat pasakytina, kad lėto gyvenimo judėjimas ir skaitmeninės detoksikacijos bendruomenės atspindi visuomenės poreikį atsigręžti į sąmoningą, atsakingą ir subalansuotą gyvenimo būdą. Šie judėjimai skatina žmones peržiūrėti savo santykį su technologijomis, pabrėžiant ne tik asmeninės gerovės, bet ir visuomenės naudos svarbą. Atsisakant per didelio skaitmeninių įrenginių naudojimo, atsiranda galimybė pagerinti psichinę ir fizinę sveikatą, taip pat sumažinti neigiamą poveikį aplinkai. Tai rodo, kad lėtesnis gyvenimo tempas ir sąmoningas technologijų naudojimas gali turėti teigiamą poveikį tiek asmenims, tiek visai visuomenei.

3. Naujojo ludizmo pasekėjai

Naujasis ludizmas nėra uždaras būrys intelektualų kartu susirinkusių ir prie žvakės rašančių ant popieriaus, tai yra judėjimas su daugybe skirtingų veiklos būdų ir sričių. Vis dėl to vienas dalykas visus juos vienija, tai kritinis technologijų plėtros vertinimas ir noras ją sustabdyti ar bent jau sulėtinti. Kaip Doresa Banning paminėjo, „neoluditai tiki, kad visuomenė gali pakeisti esamą padėtį, tačiau jų lūkesčiai realistiški“ (2001). Kitaip tariant naujasis ludizmas nėra paremtas istorinių luditų agresyvaus tikslo siekimo pagrindu, bet taikiu visuomenės švietimu ir judėjimo principų propagavimu kasdienybėje. Kadangi pats neoludizmas gali būti skirstomas į atskirus ideologinius požiūrius, šiandieninių pasekėjų veikla ir luditiškas gyvenimo stilius skiriasi.

3.1. Kirpatrick'as Sale'as

Kirkpatrick'as Sale'as yra vienas iš naujojo ludizmo judėjimo pradininkų. Knygoje „Sukilėliai prieš ateitį: luditai ir jų karas prieš pramonės revoliuciją“ (1995) (angl. *Rebels Against the Future: The Luddites and Their War on the Industrial Revolution*) autorius sulygina istorinių luditų judėjimą su dabartinių technologijos kritikų idėjomis. S. Jones'as pažymi, kad „[judėjimus jungianti idėja] Tai pasaulinio kapitalizmo kritika, nukreipta į kartinį jo akmenį - technologinės pažangos ideologiją, kuri, jo nuomone, iš esmės nepakito nuo XVIII a. pramonės eros“ (2006, p. 24). Knygoje autorius naujuosius luditus apibūdina kaip socialinės sistemos kritikus, kurie pastebi neigiamą technologijų poveikį.

Knygoje „Po Edeno: Žmogaus dominavimo evoliucija“ (2006) autorius pateikia išbalansuotus santykius tarp žmogaus ir gamtos. Knygoje Sale'as teigia, kad tik viena gyvūnų rūšis „[...] atvedė mus prie dabartinės grėsmės Žemei, įskaitant rūšių nykimą, ekosistemų naikinimą, klimato pokyčius, vandenų ir dirvožemio taršą, žuvų išteklių išsekimą, miškų naikinimą, dykumų plitimą ir atmosferos suardymą“ (2006, p. 3). Autorius iliustruoja, kad žmogaus galios pajautimas ir noras plėstis nuveda iki katastrofinių rezultatų. Knygoje galima įžvelgti autoriaus neoludistišką požiūrį į technologijų plėtrą ir jų įtaką aplinkai. Pagrindinė knygos idėja priversti skaitytoją susimąstyti ir daryti pokyčius, kol dar neatėjo nenumaldoma kapitalizmo sistemos griūtis.

3.2. Theodore'as Kaczynski's

Amerikietis Theodore'as John'as Kaczynski's, dar žinomas kaip *Unabomber*, Nepaisant to, kad buvo laikomas iškiliu matematiku, 1969 metais atsisakė akademinės karjeros ir pasirinko primityvų gyvenimo būdą. Nuo 1978 iki 1995 metų Kaczynski's siekdamas priešintis modernioms technologijoms ir gamtos naikinimui, įvykdė pašto bombų teroro aktų seriją, kurios metu buvo nužudyti trys žmonės ir dar sužeisti 23 kiti. Manifeste pavadinimu „Industrinė visuomenė ir jos ateitis“, jis išreiškia priešišumą visoms technologijų formoms, atmeta kapitalizmo idėją ir pasisako už pramoninės visuomenės sunaikinimą.

T. Kaczynski's yra turbūt geriausiai žinomas neoluditas, jo teroro išpuoliai ir nuotrauka su kalėjimo uniforma yra kovos prieš sistemą simbolis. Pagal apibrėžimą, naujasis ludizmas yra taikus pasipriešinimas, tačiau *Unabomber*'io pažiūros atitiko anarchistinio neoludizmo ideologinę atmainą. Prieš ugnį su ugnim, kitaip tariant panaudoti technologijas, kad sunaikinti technologijas. Šią idėją galima suprasti kaip panaudoti kompiuterį, kad pranešti kitiems apie neoludizmo idėjas. Arba galima suprasti tai ir radikaliai, kaip būtent ir padarė Kaczynski's. Kaip šiame projekte anksčiau paminėta, aktyvistas savo parašytame manifeste išskyrė 6 principus, kurie visiškai atmeta civilizaciją,

technologijas ir skleidžia grįžimo „prie šaknų“ idėją. Gamta, autoriaus manymu, yra priešingybė civilizacijai ir viskam kas su ja negerai dėl to ji nusipelno meilės ir pagarbos. Paskutinė aktyvisto iškelta idėja – „nubausti už dabartinę padėtį atsakingus asmenis“ (Kaczynski, 2010, p. 216). Taigi nors *Unabomber* 'io idėjos ir veiksmai radikalūs, jie panašūs į istorinių luditų pasipriešinimą laužant stakles.

3.3. Chellis Glendinning

Chellis Glendinning irgi laikoma viena iš neoludizmo pradininkių. Jau anksčiau aptartuose autorės „Užrašuose Neoluditų manifestui“ (1990) pastebimi principai, į kuriuos turėtų atsižvelgti naujieji luditai. Autorės kritika technologijoms ir kapitalistinei sistemai kyla iš eko-psichologijos judėjimo, kuris tiria ekologijos ir psichologijos sintezę. C.Glendinning pastebi technologijų daromą žalą ne tik aplinkai, bet ir visuomenei. Per didelis pasitikėjimas technologijomis lemia jų plėtimąsi, didesnę gamtos niokojimą ir kapitalistinės sistemos įsitvirtinimą. Kaip autorė ir minėjo manifeste, žmonės turėtų atsitraukti nuo žalingos modernių technologijų įtakos ir gyventi paprastesnę ir tvaresnę gyvenimą gamtoje.

3.4. Andreas'as Malm'as

Malm'as yra žinomas dėl savo darbų apie klimato kaitą ir kapitalizmą, įskaitant jo knygą „Iškasenų sostinė: Garo energijos iškilimas ir pasaulinio atšilimo šaknys“ (angl. *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming*), kuri buvo apdovanota *Deutscher Memorial* prizų. Jis taip pat yra pripažintas dėl savo radikalių požiūrių į klimato kaitos problemą. Knygoje „Kaip susprogdinti vamzdyną: Mokymasis kovoti degančiame pasaulyje“ (angl. *How to Blow Up a Pipeline: Learning to Fight in a World on Fire*) jis argumentuoja, kad sabotazas ir turto sunaikinimas yra logiški kovos su žmogaus sukelta klimato kaita komponentai (Malm, 2021, p. 49).

Kaip ir daugelis kitų neoluditų, A.Malm'as pastebi klimato kaitos problemą ir teigia, kad tik staigūs ir radikalūs pokyčiai ekonominėje ir socialinėse sistemose gali padėti išvengti visiškos ekologinės katastrofos. Knyga „Kaip susprogdinti vamzdyną“ yra kaip kvietimas luditams ir visiems žmonėms protestuoti, laužyti taršius įrenginius ir kitaip reikšti nepasitenkinimą pasaulio raidos linkme. Kapitalistinė sistema gali sugriūti tik arba pati, arba su bendru visuomenės pasipriešinimu.

Išvados

1. Ludizmo pavadinimas kilo iš Ned'o Ludd'o eponimo. Nepaisant to, kad šis žmogus galbūt ir neegzistavo, apie jį ėmė sklisti įvairūs mitai. Jo figūra tapo kaip luditų vizitine kortele, todėl luditų publikuojama medžiaga būdavo pasirašoma būtent šiuo vardu. Pirmųjų luditų judėjimas kilo keliuose skirtinguose Anglijos regionuose, 1811-1817 metų laikotarpiu. Kiekvieno regiono ludizmas turėjo savo išskirtinų savybių, tačiau juos visus vienijo bendras tikslas – kovoti prieš neteisybę. Maištininkai priešinosi dėl maisto kainų, darbo užmokesčio, pavojaus jų amatui. Luditai savo tikslams pasiekti naikindavo įrenginius, rašydavo proklamacijas, kurdavo eiles. Toks tikslingas staklių naikinimas buvo vykdomas ne dėl specifinio nusistatymo technologijoms, bet dėl jų pavojaus amatininkų gerovei. Dėl visuomenės ir valdžios neigiamo požiūrio į staklių naikinimą, luditai buvo matomi kaip banditai ar nusikaltėlei. Nors luditų judėjimas nesugebėjo sustabdyti įrenginių įtraukimui į darbo pramonę, tai nutiesė kelią tolimesnėms darbuotojų bendrijom, kurios padėdavo užtikrinti geresnes darbo sąlygas ir užmokestį.
2. Naujasis ludizmas susiformavo XX amžiaus pabaigoje, kai C. Glendinning išleido savo apmąstymus neoluditų judėjimui. Neoluditų judėjimas atsiranda kaip atsakas į didėjančią kompiuterinių technologijų populiarumą, kapitalizmo plėtrą ir dėl technologijų bei vartotojiškumo augantį pavojų aplinkai. Autorė siekė atkurti luditų judėjimą moderniam pasaulyje pritaikant judėjimo veiklą ir principus XX amžiui. Manifeste išreikštos idėjos nustatė judėjimo pobūdį kaip decentralizuotą, neagresyvų technologijų pasipriešinimą. Tam pasiekti iškeliami judėjimo principai gali būti apibendrinti kaip: kritinis technologijų vertinimas; dėmesingumas aplinkai ir technologijų daroma žala jai; kapitalistinės sistemos kvestionavimas ir raginimas ją pakeisti kita mažiau žalinga sistema; raginimas sunaikinti technologijas keliančias pavojų žmonijos ir aplinkos ilgaamžiškumui; technologijų supaprastinimas ir įsitikinimas, kad jų įdiegimas neša žmogui naudą.
3. Naujojo ludizmo filosofinės idėjos kyla iš kritinio technologijų ir jų plėtros vertinimo. Neoludizmas neigia technologinio determinizmo idėją ir teigia, kad žmogus gali ir turi formuoti technologijų plėtrą ir naudojimą. Technologijos lemia darbo rinkos pokyčius, o tai sukelia ir socialinių problemų žmogaus gyvenime dėl nelygybės, privatumo stokos ir neaiškos darbo srities kaitos. Aplinkosaugos svarba lemia neoluditus įvertinti technologijų įtaką gamtai ir kritikuoti resursų kasimą, taršą ir elektronikos šiukšlynus. Žmogaus visapusiš gerovė yra vienas svarbiausių neoludizmo principų, kuris kviečia apsvarstyti kaip technologiniai pokyčiai keičia žmogaus ne tik fizinę, bet ir psichologinę būklę.
4. Naujasis ludizmas renkasi taikius kovojimo su technologijomis būdus. Tai pirmiausia pasireiškia per kritinį mąstymą ir įrenginių įvertinimą, jų naudojimą arba ne. Neoludizmo veikla pasireiškia per protestavimą, visuomenės informavimą ar net kibernetines atakas. Judėjimo skleidžiama filosofija taip pat pasireiškia per bendruomenes, ar judėjimus kurių vertybės atspindi neoludizmo principus. Tai bendruomenės kaip Amišai ar ekokaimai.. Šios bendruomenės kuria atsiskyrėlišką gyvenimą, rūpinasi aplinkosauga, pastebi neigiamą technologijų įtaką tiek visuomenei, tiek individui. Taip pat didelį dėmesį skiria bendruomeniškumui ir savęs pačių išlaikymui. Skaitmeninės detoksikacijos ir lėto laiko judėjimai yra bendruomenės kritiškai žiūrinčios į skaitmenines technologijas. Šie judėjimai skatina bent dalinai atsisakyti laiko prie ekranų ir pakeisti jį kita naudinga veikla kaip pasivaikščiojimas po gamtą ar savęs tobulinimas.
5. Naujojo ludizmo autoriai savo publikacijose kalba įvairiomis temomis nuo aplinkosaugos iki technologijų įtakos žmogaus gyvenimui. Dėl judėjimo decentralizuotos formos autorių idėjos yra įvairios, tačiau seka neoludizmo principus. Anarchistinio neoludizmo autoriai kaip Theodore'as

Kaczynski's yra linkęs į radikalius požiūrius ir veiksmus, todėl geriau yra žinomas kaip *Unabomber* už savo teroro aktų seriją. Tuo tarpu Kirkpatrick'as Sale'as savo knygose pristato idėjas apie labiau balansuotą technologinę plėtrą, atkreipiant dėmesį į įrenginių poveikį žmogaus gerovei.

Literatūros sąrašas

1. (be datos). *NOTES on LUDDITES and NEO-LUDDITES*. Simon Fraser University.
2. Backlinko team. (2024 m. Kovo 11 d.). *Revealing Average Screen Time Statistics*. Paimta 2024 m. Gegužė iš backlinko.com: <https://backlinko.com/screen-time-statistics>
3. Bailey, R. (2001 m. Liepa). *Rage Against the Machines: Witnessing the birth of the neo-Luddite movement*. Paimta 2024 m. Gegužė iš reason.com: <https://reason.com/2001/07/01/rage-against-the-machines-2/?comments=true#comments>
4. Banning, D. (2001 m. Lapkritis 30 d.). *Modern Day Luddites*. Paimta 2024 m. Gegužė iš Media Technologies and Society Donald W Reynolds School of Journalism: <https://web.archive.org/web/20160307072339/http://www.jour.unr.edu/j705/RP.BANNING.LUDDITE.HTML>
5. Binfield, K. (2004). *Writings of the Luddites*. Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press.
6. Boyle, M. (2017 m. Rugsėjis 21 d.). *I live a healthier life now I'm free of the trappings of modernity*. Nuskaityta iš theguardian.com: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/sep/21/healthier-life-free-modernity-doctors-technology-exercise-herbs>
7. Civriz, M., & Öz, S. (2022). Opportunities and Threats Analysis of Industry 4.0 under the Concept: Neo-Ludism. *Journal Of International Trade, Logistics And Law*, 8(2), 108-124.
8. Dana, L.-P. (2007 m. Birželis 5 d.). A Humility-Based Enterprising Community: The Amish People in Lancaster County. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 1(2), 142-154.
9. Davey, C. (2023 m. Kovo 28 d.). *The Environmental Impacts of Cobalt Mining in Congo*. Paimta 2024 m. Gegužė iš Earth org: <https://earth.org/cobalt-mining-in-congo/>
10. Diederich, J. (2023 m. Kovas 11 d.). *Philosophical Aspects of a Resistance to Artificial Intelligence*. Nuskaityta iš <https://doi.org/10.31234/osf.io/ru425>
11. Eriksen, T. H. (2001). *Tyranny of the Moment: Fast and Slow Time in the Information Age*. London: Pluto Press.
12. Glendinning, C. (1990). *The Anarchist Library*. Paimta 2024 m. Gegužė iš theanarchistlibrary.org: <https://theanarchistlibrary.org/library/chellis-glendinning-notes-toward-a-neo-luddite-manifesto>
13. Glendinning, C., Mills, S., & Sale, K. (2009 m. Gegužė 29 d.). *Three Luddites Talking* Paimta 2024 m. Gegužė iš Counter Punchi: <https://www.counterpunch.org/2009/05/29/three-luddites-talking/>
14. Global ecovillage network. (be datos). *About GEN*. Paimta 2024 m. Gegužė iš Global ecovillage network: <https://ecovillage.org/about/about-gen/concepts/>
15. Goodridge, T. (1996 m. Rugpjūtis). STRUGGLING WITH SIMPLICITY: The Second Luddite Congress. *Friends Journal*, 42(8), 16-18.
16. Hobsbawn, E. (2009 m. Liepos 4 d.). *libcom on*. Paimta 2024 m. Kovas iš libcom.org: <https://libcom.org/article/machine-breakers-eric-hobsbawn>
17. Honoré, C. (2004). *In praise of Slow: how a worldwide movement is challenging the cult of speed*. Toronto: A.A. Knopf Canada.
18. Hostetler, J. A. (1993). *Amish society*. (4, Mont.) Baltimore, London: The John Hopkins Press.

19. Young Center for Anabaptist and Pietist Studies. (be datos). *Amish studies*. (Elizabethtown College) Paimta 2024 m. Gegužė iš Young Center for Anabaptist and Pietist Studies: <https://groups.etown.edu/amishstudies/>
20. Jones, S. E. (2006). *Against Technology From the Luddites to Neo-Luddism*. New York: Routledge.
21. Kaczynski, T. J. (2010). The Coming Revolution. Esantis T. J. Kaczynski, *Technological Slavery: The Collected Writings of Theodore J. Kaczynski, a.k. a. "The Unabomber"* (p. 205-222). Port Townsend: Feral House. Nuskaityta iš The anarchist Library: <https://theanarchistlibrary.org/library/ted-kaczynski-the-coming-revolution>
22. Kranzberg, M. (1986 m. Liepa). Technology and History: 'Kranzberg's Laws. *Technology and Culture*, 27(3), 544–560.
23. Kryszczuk, M. D., & Wenzel, M. (2017). Neo-Luddism: Contemporary work and beyond. *Przegląd Socjologiczny*, 45-65.
24. Lyon, D. (2014). Surveillance, Snowden, and Big Data: Capacities, consequences, critique. *Big Data & Society*, 1(2).
25. Loreto, N. (be datos). *A holistic approach to the Digital Detox*. Paimta 2024 m. Gegužė iš LifeSpeak inc.: <https://www.lifespeak.com/resource/a-holistic-approach-to-the-digital-detox/>
26. Low-tech lab. (be datos). *Low-techs*. Paimta 2024 m. Gegužė iš lowtechlab.org: <https://lowtechlab.org/en/low-techs>
27. May, T. C. (1994 m. Lapkričio 10 d.). *THE CYPHERNOMICON: Cypherpunks FAQ and More, Version 0.666*. Nuskaityta iš cypherpunks.to: <https://web.archive.org/web/20111028124035/http://www.cypherpunks.to/faq/cyphernomicon/chapter16.html#2>
28. Malm, A. (2021). *HOW TO BLOW UP A PIPELINE: Learning to Fight in a World on Fire*. London, New York: Verso.
29. Mander, J. (1978). *Four Arguments for the Elimination of Television*. New York: William Morrow and Company.
30. Moseman, A. (2023 m. Lapkričio 5 d.). *How well can electric vehicle batteries be recycled?* Paimta 2024 m. Gegužė iš climate.mit.edu: <https://climate.mit.edu/ask-mit/how-well-can-electric-vehicle-batteries-be-recycled>
31. Mukherjee, S. (2024 m. Vasario 8 d.). *Navigating the Digital Detox Trend : Forex FOMO or Digital Disconnect?* Paimta 2024 m. Gegužė iš Medium: <https://medium.com/@snehankanmukherjee/work/navigating-the-digital-detox-trend-forex-fomo-or-digital-disconnect-c688d1bcf38c>
32. Norcliffe, P. (2021 m. Lapkritis 06 d.). *Yorkshire Bylines*. Paimta 2024 m. Kovas iš yorkshirebylines.co.uk: <https://yorkshirebylines.co.uk/region/norkys-ramblings-a-luddite-and-proud/>
33. Paul, A. (2023 m. Liepos 18 d.). *Exploring the digital detox movement*. Paimta 2024 m. Gegužė iš OpenGrowth: <https://www.opengrowth.com/blogs/exploring-the-digital-detoxing-movements>
34. Pynchon, T. (1984 m. Spalis 28 d.). Is It O.K. To Be A Luddite? *The New York Times Book review*.
35. Randall, A. (2006). *Riotous Assemblies: Popular Protest in Hanoverian England*. Oxford: Oxford University Press.

36. Sale, K. (1995). *Rebels against the future : the Luddites and their war on the Industrial Revolution : lessons for the computer age*. Reading: Addison-Wesley Pub. Co.
37. Sale, K. (2006). *After Eden: The Evolution of Human Domination*. Duke University Press.
38. Sale, K. (2023 m. Rugpjūčio 24 d.). *The Dangerous Contrivance of "Climate Change"*. Paimta 2024 m. Gegužė iš CounterPunch: <https://www.counterpunch.org/2023/08/24/the-dangerous-contrivance-of-climate-change/>
39. Slow living LDN. (be datos). *What is slow living?* Paimta 2024 m. Gegužė iš slow living ldn.: <https://slowlivingldn.com/what-is-slow-living/>
40. *Taking small steps to a better tech-life balance*. (be datos). Paimta 2024 m. Gegužė iš Digital Detox: <https://www.digitaldetox.com/>
41. Thomis, M. I. (1970). *The Luddites Machine-breaking in Regency England*. Newton Abbot, Devon: Bristol Typesetting Company Limited.
42. Thompson, E. P. (1966). *The Making of the English Working Class*. New York: Vantage Books.
43. Thormundsson, B. (2023 m. Balandis 20 d.). *U.S. companies expected layoffs caused by ChatGPT usage 2023*. Nuskaita iš statistica.com: <https://www.statista.com/statistics/1379044/chatgpt-use-causing-layoffs-us-companies/>
44. Tolu, H. (2019). Rethinking Techno-Social Interaction(s) through the Lens of Technorealists. *insan & toplum: the journal of humanity and society*, 1-17.
45. Vicki. (2013 m. Liepos 18 d.). *Historical Britain*. Paimta 2024 m. Kovas iš HistoricalBritain.org: <https://historicalbritain.org/2013/07/18/the-luddites/>
46. Williams, R., & Edge, D. (1996). The Social Shaping of Technology. *Research Policy*, 25, 856-899.
47. Wolpert, S. (2009 m. Saulio 27 d.). *Is technology producing a decline in critical thinking and analysis?* Paimta 2024 m. Gegužė iš UCLA Newsroom: <https://newsroom.ucla.edu/releases/is-technology-producing-a-decline-79127>

Informacijos šaltinių sąrašas

1. *Digital Detox Manifesto*. (n.d.). Its Time to Log Off. Paimta Gegužės 26, 2024, iš <https://www.itstimetologoff.com/digital-detox-manifesto/>
2. Ludd. (n.d.). Sniggle. Paimta Balandžio 20, 2024, iš <https://sniggle.net/ludd.php>
3. *Slow Movement Philosophy*. (n.d.). Big Think. Paimta Gegužės 24, 2024, iš <https://bigthink.com/thinking/slow-movement-philosophy/>
4. *Sonic the hedgehog* (2020). IMDb. Paimta Gegužės 31, 2024, iš: <https://www.imdb.com/title/tt3794354/>
5. Yorkshire Luddism Timeline. (n.d.). Luddite Link. Paimta Balandžio 16, 2024, iš <https://ludditelink.org.uk/perch/resources/yorkshire-luddism-timeline1.pdf>